

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2021/05/segedanyagok-a-2020-as-tortenelem-kerettantervek-bevezetesehez-ii-12-01-06/>

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

2020 szeptemberétől évfolyamonkénti felmenő jelleggel bevezetésre kerülnek a módosított kerettantervek.¹ Három évig két kerettanterv (Ktt) lesz érvényben a módosítás 2023/2024-es teljes körű bevezetéséig az általános és középiskolában egyaránt. Ennek az átmeneti időszaknak a megkönnyítésére egy olyan segédanyagot készítettünk, amelyben egymás mellett szerepelnek a 2012-es és 2020-as kerettantervek adatai (lexikák): értelmező és tartalmi kulcsfogalmak, valamint tanévenkénti és történelmi koronkénti, sőt főbb témakörönkénti bontásban a fogalmak, személynevek, kronológiai és topográfiai adatok felsorolásban. Alkottunk egy középső rovatot is, mely a két kerettanterv közös követelményeit tartalmazza. Második közlésünkben az általános iskola 7-8. és a középiskola 11-12. osztályának vonatkozó követelményeit kötöttük csokorba. A segédanyag végén megadjuk a Történelem érettségi adattárból hiányzó 11-12. évfolyamos fogalmak meghatározásait is.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben

ÁLTALÁNOS ISKOLA: 7-8. ÉVFOLYAM

Kulcsfogalmak

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
Értelmező kulcsfogalmak:		
interpretáció,	történelmi idő, történelmi forrás, ok és következmény, változás és folyamatosság, tény és bizonyíték, történelmi jelentőség, történelmi nézőpont,	értelmezés,
Tartalmi kulcsfogalmak		
Politikai		
parlamentarizmus, közigazgatás, szuverenitás, háború, hadsereg, emberi (jog),	politika, állam, államszervezet, államforma, köztársaság, egyeduralom, törvény,	önkormányzat,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

polgár(jog), állampolgári (jog), népképviselő,	birodalom, demokrácia, jog,	
Társadalmi		
elit (réteg), közép(réteg), alsó (réteg), társadalmi mobilitás, népességfogyás, felemelkedés, lesüllyedés, város, identitás,	társadalom, társadalmi csoport/réteg, életmód, nemzet, nemzetiség, migráció, város, falu,	nép csoport,
Gazdasági		
gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági teljesítmény, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, gazdasági válság, pénzgazdálkodás,	gazdaság, kereskedelem, piac, adó,	pénz, mezőgazdaság, ipar, önellátás, ártermelés,
Eszme- és vallástörténeti:		
vallásüldözés, egyházüldözés, vallásszabadság,	kultúra, vallás,	művészet, hit, egyház, világkép.

A főbb témakörök a 2012-es és 2020-as tantervben

2012-es kerettanterv	2020-as kerettanterv
13. A nemzetállamok kora és a gazdasági élet új jelenségei (8 óra)	13. A modern kor születése (5 óra)
14. Önkényuralom és kiegyezés. A dualizmus kora Magyarországon (12 óra)	14. A dualizmus kora: felzárkózás Európához (7 óra)
15. A nagyhatalmak versengése és az első világháború (8 óra)	15. Az első világháború és következményei (11 óra)
16. Európa és a világ a két háború között (11 óra)	16. Totális diktatúrák (5 óra)
17. Magyarország a két világháború között (14 óra)	17. A Horthy-korszak (9 óra)
18. A második világháború (12 óra)	18. A második világháború (10 óra)
19. Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése (6 óra)	19. A megosztott világ (5 óra)
20. Magyarország a második világháború végétől az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig (8 óra)	20. Magyarország szovjetizálása (10 óra)
21. A két világrendszer versengése, a szovjet tömb felbomlása (6 óra)	
22. A Kádár-korszak jellemzői (8 óra)	21. A forradalomtól az ezredfordulóig (20 óra)
23. Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (6 óra)	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

	22. Együttélés a Kárpát-medencében (8 óra)
	23. Népesedés és társadalom (5 óra)
24. Demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon (5 óra)	24. A demokratikus állam (7 óra)
	25. Régiók története (14 óra)
	29. Mérlegen a magyar történelem (8 óra)

Adatok (lexikák)

Megjegyzés:

- A táblázatokban az egyes témaköröket a számjegyükkel jelöltük.
- A 2020-as tanterv adatait enyhébb, a közös tantervi adatokat erősebb szürkítéssel jeleztük.
- A fogalmakat jellemzően iskolatípusonként egyszer adtuk meg, a leginkább indokolt helyen.

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
7. ÉVFOLYAM		
Újkor		
Fogalmak		
13. nemzetállam, monopólium, szociáldemokrácia, tömegkultúra,	demokrácia, kommunizmus, polgárháború, szabad verseny,	13. nacionalizmus, liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus, keresztényszocializmus,
14. passzív ellenállás, agrárország, emigráció, amnesztia, vallási egyenjogúság,	kiegyezés, közös ügyek, dualizmus, millennium,	14. emancipáció, urbanizáció,
Személyek		
13. I. Vilmos, Edison,	Bismarck, Marx, Lincoln,	
14. Eötvös József, Kandó Kálmán, Bánki Donát,	Ferenc József, Deák Ferenc, Andrássy Gyula,	
Kronológia		
13. 1859, 1861-1865,	1871,	
	1867, 1896,	
Topográfia		
	Németország, Olaszország, Amerikai Egyesült Államok,	13. Brit Birodalom, Japán,
	Osztrák-Magyar Monarchia, Budapest,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Jelenkor (1945-ig)		
Fogalmak		
15. villámháború, szovjet,	állásháború/állóháború, front, hátszág, kétfrontos háború, bolsevik, tanácsköztársaság, vörösteror, kisantant,	15. antant, központi hatalmak, fehér különítményes megtorlások,
16. békediktátum, proletárdiktatúra, gazdasági válság,	kommunizmus, GULAG, személyi kultusz, fasizmus, nemzetiszocializmus, kisantant, antiszemizmus,	16. totális állam,
17. fehérterror, kormányzópolitikai (antiszemizmus), konszolidáció,	revízió, numerus clausus, zsidótörvények,	17. pengő,
18. furcsa háború, hadigazdaság, zsidóüldözés, roma/cigány népirtás, partizán,	tengelyhatalmak, totális háború, holokauszt, gettó, deportálás,	18. szövetségese, bécsi döntések, nyilasok, koncentrációs tábor,
Személyek		
15. II. Vilmos, Wilson, II. Miklós,	Lenin, Károlyi Mihály, Horthy Miklós,	15. Tisza István,
16. Clemenceau, Mussolini,	Sztálin, Hitler, Roosevel, t,	
17. Kun Béla,	Bethlen István, Teleki Pál,	17. Klebelsberg Kuno, Szent-Györgyi Albert,
18. Kállay Miklós,	Churchill, Szálasi Ferenc,	18. Salkaházi Sára,
Kronológia		
15. 1914. július 28., 1918. november 11.,	1914-1918, 1917, 1920. június 4.,	
16. 1922, 1929-1933,	1933,	
17. 1918. október vége, 1919. március, 1920. március, 1938, 1940,		17. 1920–1944,
18. 1939. szeptember 1., 1941. december 7., 1943. január, 1943. február eleje, 1944. június 6., 1944. október 15-16., 1945. május 9., 1945. szeptember 2.,	1939–1945, 1941. június, 1944. március 19., 1945. április,	
Topográfia		
15. Pétervár,	Szerbia, Szarajevó, Oroszország, Kárpátalja, Felvidék, Délvidék, Burgenland, Erdély,	15. Doberdó, Ausztria,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

16. New York,	Szovjetunió,	16. Szibéria (munkatáborok),
	Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia,	
18. Jalta,	Lengyelország, Sztálingrad, Don-kanyar, Normandia, Hirosima, Auschwitz, Berlin,	
8. ÉVFOLYAM		
Jelenkor (1945-től)		
Fogalmak		
	hidegháború, vasfüggöny, jóléti állam, piacgazdaság, szuperhatalom,	19. Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), berlini fal, Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), Varsói Szerződés,
20. népbíróságok, internálás, pártállam, kollektivizálás, tömegpropaganda,	államosítás, tervgazdaság, Államvédelmi Hatóság (ÁVH), kitelepitések, szövetkezet,	20. malenkij robot,
21. beat-korszak, olajárrobbanás, atomkatasztrófa, mamutcégek, nemzetközi pénzvilág, csúcstechnológia,	tervgazdaság, piacgazdaság,	
22. munkásőrség, konszolidáció, népfelkelés, puha amnesztia, pártállam, szamizdat, demokratikus ellenzék,	diktatúra, termelőszövetkezet, háztáji,	21. Molotov-koktél, sortüzek, munkásőrség, Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP), Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), úttörő, maszek, gulyáskommunizmus,
23. internet, tömegkommunikáció,	multikulturalizmus, terrorizmus, migráció, integráció, euró,	
	kitelepités,	22. asszimiláció,
	járvány, migráció, multikulturalizmus, terrorizmus,	23. házasítás, nagy pestis(járvány), népességrobbanás, globalizáció,
24. rendszerváltás/ rendszerváltozás, pluralizmus, demokratikus intézményrendszer,	privatizáció, jogállam,	24. rendszerváltoztatás,
	integráció, euró, Európai Unió, polgárháború,	25. visegrádi együttműködés, nagy fal, hinduizmus, buddhizmus, kasztrendszer,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Személyek		
19. Truman, Marshall,	Hruscsov, Kennedy,	
20. Tildy Zoltán, Nagy Ferenc,	Kovács Béla, Rákosi Mátyás, Mindszenty József,	
21. Brezsnyev,	Kennedy, Reagan, Gorbacsov, II. János Pál,	
	Nagy Imre, Kádár János,	
		22. Esterházy János, Márton Áron,
		23. Semmelweis Ignác,
24. Mádl Ferenc,	Antall József, Göncz Árpád, Horn Gyula, Orbán Viktor,	
	Lincoln,	25. Gandhi, Mao Ce-tung,
		26. Julianus barát vagy Kőrösi Csoma Sándor vagy Magyar László; Neumann János vagy Csonka János vagy Galamb József vagy Kármán Tódor; Papp László vagy Puskás Ferenc vagy Egerszegi Krisztina vagy Balczó András; Liszt Ferenc vagy Munkácsy Mihály vagy Kodály Zoltán vagy Bartók Béla vagy Korda Sándor,
Kronológia		
19. 1946 (a fultoni beszéd), 1949 (a NATO, az NDK és az NSZK megalakulása), 1953 (Sztálin halála), 1955 (a Varsói Szerződés megalapítása), 1961 (Jurij Gagarin űrrepülése, a berlini fal felhúzása),	1947 (a párizsi békék), 1948 (Izrael megalapítása),	
20. 1946 (a második köztársaság és az új forint), 1947 (a kékcédulás választások, a párizsi béke),	1945 (szovjet megszállás, választás Magyarországon),	20. 1948–1956 (a Rákosi-diktatúra),
21. 1962 (a kubai rakétaválság), 1968 (a „prágai tavasz”, nyugati diáklázadások), 1989 (a berlini fal lebontása), 1991 (a Varsói Szerződés és a KGST felszámolása, a Szovjetunió felbomlása), 1991-1999 (a		

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

délszláv háború), 1991-2004 (Jugoszlávia felbomlása), 1993 (Csehszlovákia szétválása, Csehország és Szlovákia létrejötte), 1999 (Jugoszlávia NATO bombázása).		
22. 1958 (Nagy Imre és vádlott társai kivégzése), 1968 (az új gazdasági mechanizmus), 1985 (a monori találkozó), 1987 (a lakiteleki találkozó), 1989 (Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése, a harmadik köztársaság kikiáltása),	1956. október 23., 1956. november 4.,	21. 1956–1989 (a Kádár-rendszer), 1989–1990 (a rendszerváltoztatás),
23. 1995 (a schengeni egyezmény életbe lépése), 2002 (az euró bevezetése), 2001. szeptember 11.,	1992 (a maastrichti szerződés aláírása), 2004 (tíz új tagállam csatlakozik az EU-hoz, közöttük Magyarország is),	
		22. 1944-45 (magyarellenes atrocitások),
	1990 (az első szabad választások), 1991 (a Szovjetunió felbomlása), 1999 (Magyarország belép a NATO-ba),	24. 2012 (Magyarország Alaptörvénye),
		25. 1957 (a római szerződés),
Topográfia		
19. Palesztina, Kína, Észak- és Dél-Vietnam,	Közel-Kelet, Izrael, Berlin, Német Szövetségi Köztársaság (NSZK), Német Demokratikus Köztársaság (NDK), Észak- és Dél-Korea, Kuba,	
	Recsk, Hortobágy,	20. Duna-delta,
21. Észtország, Lettország, Litvánia, Szlovénia, Prága, Csernobil,	Ukrajna, Csehország, Szlovákia, Szerbia, Horvátország, Németország,	
22. Salgótarján, Százhalombatta, Bős-Nagymaros, Monor, Lakitelek,		21. Corvin köz, Mosonmagyaróvár,
23. az EU tagállamai,		

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

24. Várvidék (Burgenland)		
	Lengyelország, Csehország,	25. Brüsszel,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

KÖZÉPISKOLA – 11-12. ÉVFOLYAM

Kulcsfogalmak

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
Értelmező kulcsfogalmak:		
tény és (bizonyíték),	történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, bizonyíték, interpretáció, jelentőség. bizonyíték, interpretáció, jelentőség.	történelmi (jelentőség), történelmi nézőpont
Tartalmi kulcsfogalmak:		
Politikai:		
politikai párt, egyeduralom, önkényuralom, polgárjog, szuverenitás,	politika, állam, államszervezet, államforma, köztársaság, birodalom, diktatúra, demokrácia, monarchia, közigazgatás, hatalmi ágak, alkotmány,	parlamentarizmus, jog, alaptörvény, törvény, rendelet,
Társadalmi:		
társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, város,	társadalom, társadalmi csoport, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód,	(társadalmi) réteg, demográfia, nemzet, etnikum, identitás,
Gazdasági:		
gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági válság, gyarmatosítás, termelés, erőforrás, pénzgazdálkodás, piaci egyensúly, kereskedelmi mérleg,	gazdaság, kereskedelem, piac, önellátás,	pénz, mezőgazdaság, ipar, adó, árutermelés,
Eszme- és vallástörténeti:		
vallásüldözés, vallásszabadság,	vallás, politeizmus, monoteizmus, egyház,	kultúra, művészet, hit, civilizáció, eszme/ideológia, világnézet,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

A főbb témakörök a 2012-es és 2020-as tantervben

2012-es kerettanterv	2020-as kerettanterv
16. A nemzetállamok és a birodalmi politika kora (16 óra)	16. A nemzetállamok születése és a szocialista eszmék megjelenése (6 óra)
17. A kiegyezéshez vezető út és a dualizmus kora Magyarországon (16 óra)	17. A dualizmus kora (15 óra)
18. Az első világháború és következményei (16 óra)	18. A nagy háború (14 óra)
	19. Az átalakulás évei (13 óra)
19. Európa és a világ a két világháború között (18 óra)	20. A két világháború között (8 óra)
20. Magyarország a két világháború között (16 óra)	21. A Horthy-korszak (12 óra)
21. A második világháború (15 óra)	22. A második világháború (18 óra)
22. Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése (8 óra)	23. A két világrendszer szembenállása (6 óra)
23. Magyarország 1945–1956 között (10 óra)	24. Háborútól forradalomig (10 óra)
	25. Az 1956-os forradalom és szabadságharc (7 óra)
24. A két világrendszer versengése, a szovjet tömb felbomlása (8 óra)	26. A kétpólusú világ és felbomlása (8 óra)
25. A Kádár-korszak (10 óra)	27. A kádári diktatúra (7 óra)
	28. A rendszerváltoztatás folyamata (8 óra)
26. Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (8 óra)	29. A világ a 21. században (6 óra)
27. A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon (6 óra)	30. Magyarország a 21. században (6 óra)
	31. A magyarság és a magyarországi nemzetiségek a 20-21. században (6 óra)

Adatok (lexikák)

Megjegyzések:

- A táblázatokban az egyes témaköröket a számjegyükkel jelöltük.
- A 2020-as tanterv adatait enyhébb, a közös tantervi adatokat erősebb szürkítéssel jeleztük.
- Az általános iskolában is tárgyalt adatokat aláhúzással jelöltük.
- A 2020-as tanterv 12-13. fejezeteinek sorrendjét a táblázatban megcseréltük.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

CSAK A 2012-ES TANTERVBEN	MINDKÉT TANTERVBEN	CSAK A 2020-AS TANTERVBEN
11. ÉVFOLYAM		
Újkor		
Fogalmak		
16. futószalagos termelés, középosztály, városiasodás (urbanizáció), politikai egyenlőtlen fejlődés, nagyhatalom, hármasszövetség, keleti kérdés,	polgári állam, szakszervezet, társadalombiztosítás, szakszervezet, monopólium, <u>szocializmus</u> , szociáldemokrácia, <u>kommunizmus</u> , <u>keresztényszocializmus</u> , proletárdiktatúra, osztályharc, cionizmus, emancipáció,	16. <u>polgárháború</u> ,
17. dualista (monarchia), gazdasági kiegyezés, Dunai Konföderáció, nemzetiségi törvény, horvát-magyar kiegyezés, torlódó társadalom, úri középosztály, zsidó, állami anyakönyvezés, polgári házasság,	emigráció, passzív ellenállás, <u>kiegyezés</u> , <u>közös ügyek</u> , húsvéti cikk, <u>dualizmus</u> , nyílt és titkos szavazás, Szabadelvű Párt, Szociáldemokrata Párt, választójog, népszerűgrobbanás, urbanizáció, kivándorlás, dzsenti, népoktatás, <u>Millennium</u> , asszimiláció, emancipáció, autonómia,	17. közjogi kérdés, Függetlenségi Párt, Magyarországi (Szociáldemokrata Párt),
Személyek		
16. III. Napóleon, Garibaldi, Rotschildok, Herz Tivadar, XIII. Leó,	Bismarck, II. Vilmos, Lincoln, Viktória királynő,	
17. Alexander Bach, Löw Emánuel, Puskás Tivadar, Kandó Kálmán,	<u>Deák Ferenc</u> , <u>Andrássy Gyula</u> , Eötvös József, Baross Gábor, Tisza Kálmán, Wekerle Sándor, Tisza István, Ganz Ábrahám,	17. Semmelweis Ignác, Weiss Manfréd,
Kronológia		
16. 1853–56, 1859, 1866, 1882, 1907,	1861–1865, <u>1871</u> ,	16. 1868,
17. 1865, 1875-90, 1905,	1849. október 6., <u>1867</u> , 1868, 1873, <u>1896</u> ,	17. 1848/1867–1916,
Topográfia		
16. Piemont, Német Császárság, Szuezi-csatorna, Elzász-Lotaringia, Balkán,	Olaszország, <u>Németország</u> ,	16. <u>Japán</u> ,
17. Bosznia-Hercegovina,	Arad, Osztrák-Magyar Monarchia, Budapest, Bécs, Fiume,	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Jelenkor (1945-ig)		
Fogalmak		
<p>18. állásháború, reváns, öszirózsás (forradalom), egyházellenesség, vallásellenesség,</p>	<p>villámháború, <u>front</u>, <u>állóháború</u>, <u>hátország</u>, <u>antant</u>, <u>központi hatalmak</u>, hadigazdaság, hadifogság, <u>bolsevik</u>, <u>szovjet</u>, kommunizmus, népirtás, egypártrendszer, Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), proletárdiktatúra, <u>tanácsköztársaság</u>, <u>vörösteror</u>, ellenforradalom, (<u>fehérterror</u>), kormányzó, <u>kisantant</u>, jóvátétel, Népszövetség, revízió,</p>	<p>19. örmény (népirtás), Lenin-fiúk, <u>fehér különítményes megtorlások</u> (fehérterror), „vörös térkép”, kisebbségvédelem, Rongyos Gárda,</p>
<p>19. tömegpárt, korporatív állam, Dawes-terv, (terv)utasításos rendszer, túltermelési válság, tömegpropaganda, zsidóüldözés, Berlin-Róma tengely, tekintélyelvű állam, erőszakmentes (ellenállás), magaskultúra (elitkultúra), tömegkultúra,</p>	<p><u>totális állam</u>, többpártrendszer, egypártrendszer, <u>személyi kultusz</u>, koncepciók per, <u>GULAG</u>, államosítás, kollektivizálás, kulák, <u>tervgazdaság</u>, <u>piacgazdaság</u>, New Deal, <u>fasiszmus</u>, <u>nemzetiszocializmus</u>, fajelmélet, antiszemitizmus, Führer, SS, Anschluss,</p>	<p>20. holodomor,</p>
<p>20. konszolidáció, földreform, népszövetségi kölcsön, irredentizmus, kultúrfölény, agrárrolló, győri program, első bécsi döntés,</p>	<p>kormányzó, antiszemitizmus, <u>numerus clausus</u>, <u>pengő</u>, Magyar Nemzeti Bank, társadalombiztosítás, magyar népi mozgalom, <u>nyilasok</u>, nyílt és titkos szavazás, zsidótörvények,</p>	<p>21. Egységes Párt, Szent István-i állameszme,</p>
<p>21. háromhatalmi egyezmény, megsemmisítő tábor (haláltábor), soá, porrajmos, genocídium, furcsa háború, antifasiszta koalíció, fegyveres semlegesség, második bécsi döntés, „hintapolitika”,</p>	<p><u>tengelyhatalmak</u>, <u>totális háború</u>, hadigazdaság, kiugrási kísérlet, <u>zsidótörvények</u>, munkaszolgálat, <u>gettó</u>, <u>deportálás</u>, <u>koncentrációs tábor</u>, haláltábor, népirtás, <u>holokauszt</u>, partizán, Vörös Hadsereg, <u>malenkij robot</u>, hadifogság, kiugrási kísérlet,</p>	<p>22. Molotov–Ribbentrop-paktum, <u>szövetségesek</u>, jaltai konferencia, háborús bűn,</p>
Személyek		
<p>18. Trockij, Jászi Oszkár, Garami Ernő,</p>	<p>II. Vilmos, IV. Károly, Lenin, Wilson, Clemenceau, IV. Károly, <u>Lenin</u>, Wilson, Clemenceau, Mussolini, <u>Károlyi Mihály</u>, Kun Béla, <u>Horthy Miklós</u>, Apponyi Albert,</p>	<p>18. II. Miklós, 19. Kemal Atatürk,</p>

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

19. Keynes, Goebbels,	<u>Sztálin</u> , Mussolini, Roosevelt, Hitler, Gandhi,	
20. Imrédy Béla,	<u>Bethlen István</u> , <u>Teleki Pál</u> , <u>Klebelsberg Kunó</u> , Gömbös Gyula, <u>Szent-Györgyi Albert</u> ,	21. Weiss Manfréd,
21. Rommel, Montgomery, Zsukov, Eisenhower,	<u>Churchill</u> , de Gaulle, Bárdossy László, Kállay Miklós, <u>Szálasi Ferenc</u> , Raoul Wallenberg,	22. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Veessenmayer, <u>Salkaházi Sára</u> , Apor Vilmos, Sztehlo Gábor, Richter Gedeon,
Kronológia		
18. 1914. július 28., 1918. november 3., 1919, 1919. március 21. – augusztus 1.,	1914. június 28., <u>1914–1918</u> , <u>1917</u> , 1918. október 31., 1919. március – augusztus., <u>1920. június 4.</u> ,	
19. 1924, 1925, 1933, 1936,	1922, 1929, <u>1933</u> , 1938,	
20. 1920, 1927, 1932-1936, 1938. november 2., 1939. március,	1921–31, 1938, 1939,	21. <u>1920–1944</u> ,
21. 1940. augusztus 30., 1942, 1942-1944 tavasza, 1943, 1944. december 21., 1945. február, 1945. szeptember 2.,	1938, 1939, 1939. augusztus 23., 1939. szeptember 1., 1940, 1941. április, <u>1941. június 22.</u> ; 1941. június 27., 1943. január, 1944. március <u>19.</u> , 1944. június 6., 1944. október 15., <u>1945. április</u> , 1945. május 9., 1945. augusztus 6.,	22. <u>1939–45</u> , 1941. december 7., 1941, 1943. február,
Topográfia		
18. Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (Jugoszlávia), balti államok,	Brit Birodalom, <u>Szarajevó</u> , Doberdó, Szentpétervár, <u>Kárpátalja</u> , <u>Felvidék</u> , <u>Délvidék</u> , <u>Csehszlovákia</u> , <u>Jugoszlávia</u> , trianoni Magyarország, Lengyelország,	18. <u>Románia</u> , <u>Szerbia</u> , 19. <u>Burgenland</u> , <u>Ausztria</u> ,
19. Kelet-Közép-Európa, (Brit) Nemzetközösség, weimari köztársaság, Saar-vidék, Rajna-vidék, Szudéta-vidék,	<u>Szovjetunió</u> , Leningrád (Szentpétervár), Moszkva, Berlin,	20. Kolima-vidék,
	Felvidék, Kárpátalja,	
21. Midway, El-Alamein, Kurszk, Potsdam, Voronyezs,	<u>Sztálingrád</u> , <u>Normandia</u> , Pearl Harbor, <u>Hirosima</u> , Észak-Erdély, <u>Don-kanyar</u> , Kamenyec-Podolszkij, <u>Auschwitz</u> , Jalta, Újvidék, Délvidék, Észak-Erdély,	22. <u>Árpád-vonal</u> , Drezda, Szolyva,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Jelenkor (1945-től)		
Fogalmak		
22. fegyverkezési verseny, Európai Gazdasági Közösség (Közös Piac), harmadik világ, el nem kötelezettek mozgalma, újantiszemitizmus,	<u>Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)</u> , kitelepítés, <u>hidegháború</u> , <u>vasfüggöny</u> , <u>szuperhatalom</u> , Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST), <u>Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO)</u> , <u>Varsói Szerződés</u> , kétpólusú világ, <u>berlini fal</u> ,	
23. Szövetséges Ellenőrző Bizottság, Nemzeti Parasztpárt, besúgó hálózat, ügynök, reakció, iparosítás, kétkeresős családmodell, Petőfi Kör, intervenció,	népbíróság, háborús bűnös, földosztás, <u>államosítás</u> , Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kisgazdapárt, Magyar Dolgozók Pártja, egypártrendszer, népköztársaság, pártállam, internálás, kitelepítés, osztályharc, lakosságcsere, <u>Államvédelmi Hatóság (ÁVH)</u> , koncepciók perek, kulák, szövetkezet, beszolgáltatás, aranycsapat, MEFESZ,	24. forint, szálamitaktika, tanácsrendszer, 25. <u>pesti srácok</u> , <u>Molotov-koktél</u> , munkástanács, sortűzek,
24. fegyverkezési verseny, enyhülési politika, szociális ökumené, harmadik világ, beat korszak, hippizmus mozgalom, olajválság, iszlám fundamentalizmus Cartha '77 mozgalom, diáklázadások, PC, mobiltelefon,	prágai tavasz, Szolidaritás, piacgazdaság, Európai Unió,	26. <u>jóléti állam</u> ,
25. disszidens, második gazdaság, lakótelep, televízió, Rubik-kocka, ellenzéki mozgalmak, szamizdat, besúgó, ügynök, monori találkozó, lakiteleki találkozó, ellenzéki kerekasztal, spontán	<u>Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP)</u> , amnesztia, <u>termelőszövetkezet</u> , <u>háztáji</u> , új gazdasági mechanizmus, „három T”, <u>gulyáskommunizmus</u> , adósságspirál, privatizáció, falurombolás, MDF,	27. <u>munkásörtség</u> , <u>Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ)</u> , <u>úttörő</u> , III/III. ügyosztály, <u>tervgazdaság</u> , hiánygazdaság, maszek,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

gyülekezési jog, pluralizmus,	SZDSZ, FIDESZ, MSZMP, FKGP, KDNP, MSZP, többpártrendszer, jogállam, nemzeti kerekasztal, sarkalatos törvények, Alkotmánybíróság, kárpótlás, jogállam, népszavazás,	28. <u>rendszerváltoztatás</u> , <u>visegrádi együttműködés</u> ,
26. vallási fanatizmus, xenofóbia, fogyasztói társadalom, globális felmelegedés, ökológiai katasztrófa, fenntarthatóság, környezetvédelem, fiatalodó és öregedő társadalom, foglalkozási szerkezet, internet, tömegkommunikáció,	<u>migráció</u> , <u>multikulturalizmus</u> , <u>népességrobbanás</u> , <u>iszlamizmus</u> , <u>terrorizmus</u> , <u>globalizáció</u> , <u>diszkrimináció</u> , <u>integráció</u> , euró,	29. modern kori (<u>migráció</u>), párhuzamos társadalom,
27. foglalkozási szerkezet, kirekesztés, fajgyűlölet, anti-cionizmus, ombudsman, magyar igazolvány,	<u>integráció</u> , euró, <u>Európai Unió</u> , <u>privatizáció</u> , <u>kárpótlás</u> , <u>migráció</u> , <u>mobilitás</u> , <u>munkanélküliség</u> , <u>diszkrimináció</u> , <u>szegregáció</u> , <u>integráció</u> , <u>népszavazás</u> , <u>autonómia</u> , <u>kettős állampolgárság</u> , <u>kitelepítés</u> , Beneš-dekrétum, <u>lakosságcsere</u> , <u>falurombolás</u> , <u>kettős állampolgárság</u> , <u>diszkrimináció</u> ,	30. közvetett és közvetlen (demokrácia), Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa, Európai Parlament, Európai Bizottság, schengeni egyezmény,
Személyek		
22. Adenauer, Ben Gurion,	Truman, <u>Hruscsov</u> , <u>Kennedy</u> , <u>Gandhi</u> , <u>Mao Ce-tung</u> ,	23. Vorosilov,
23. Nagy Ferenc, Kéthly Anna, Bibó István,	Tildy Zoltán, <u>Kovács Béla</u> , <u>Mindszenty József</u> , <u>Rákosi Mátyás</u> , Rajk László, Esterházy János, Márton Áron, Kádár János, Nagy Imre, Maléter Pál,	24. Sulyok Dezső, Slachta Margit, 25. Gerő Ernő, Iván Kovács László, Pongráz Gergely,
24. Tito, Brezsnyev, Willy Brandt, Thatcher, Václav Havel,	Ceaușescu, <u>Gorbacsov</u> , <u>Wałęsa</u> , <u>II. János Pál</u> , <u>Reagan</u> , Kohl,	26. VI. Pál,
25. Sólyom László, Teller Ede,	Pozsgay Imre, Tőkés László, Antall József, Göncz Árpád, <u>Horn Gyula</u> , <u>Orbán Viktor</u> ,	28. Németh Miklós,
26. George Bush, Jelcin, Clinton, Blair, George W. Bush,		
27. Medgyessy Péter, Mádl Ferenc,	<u>Esterházy János</u> , <u>Márton Áron</u> , Tőkés László,	30. Magyarország miniszterelnökei a rendszerváltoztatás óta (a

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

		legalább négy évig hivatalban lévő kormányfők): Gyurcsány Ferenc,
Kronológia		
22. 1948 (a NATO, a KGST létrejötte, a szovjet atombomba), 1950-1953 (a koreai háború), 1956 (az SZKP XX. kongresszusa, a szuezi válság), 1959 (a kubai forradalom), 1961 (a berlini fal építése, Gagarin űrrepülése), 1962 (a kubai rakétaválság), 1962-1965 (a második vatikáni zsinat),	1945 (az ENSZ létrejötte), <u>1947</u> (a párizsi béke, a hidegháború kezdete, India függetlenné válása), 1948 (Izrael létrejötte), 1949 (az NSZK, az NDK, a Kínai Népköztársaság létrejötte), 1957 (a római szerződés),	
23. 1946 (a forint bevezetése), 1947. február 10. (a párizsi béke), 1948 (az iskolák államosítása), 1949 (a Mindszenty- és a Rajk-per), 1950 (a szerzetesrendek feloszlata, a tanácsrendszer létrejötte), 1953-55 (Nagy Imre első miniszterelnöksége), 1956. október 28.,	<u>1945</u> (földosztás), 1947 (a kékcédulás választások), 1948 (az MDP megalakulása), 1949 (a kommunista alkotmány), 1956. október 23., 1956. november 4.,	24. <u>1945 (szovjet megszállás, választás Magyarországon), 1948–1956 (a Rákosi-diktatúra),</u>
		25. 1956. október 25.,
24. 1964-1973 (a vietnami háború), 1967 (a „hatnapos háború”), 1969 (az első Holdra szállás),	1968, 1975 (a helsinki értekezlet), 1989 (a kelet-közép-európai rendszerváltások, a berlini fal lebontása), 1991 (a Szovjetunió felbomlása),	26. 1991 (a délszláv válság és az Öböl-háború kirobbanása), 1991–95 (a délszláv háború),
25. 1963 (részleges amnesztia), 1971 (magyar-vatikáni megállapodás, Mindszenty József elhagyja Magyarországot), 1978 (az Egyesült Államok visszaadja a Szent Koronát), 1985 (a monori találkozó), 1980 (a lakiteleki találkozó), 1989. június 16., 1989 -(társasági és egyesülési törvény), 1989. október 23.,	1958 (Nagy Imréék kivégzése), 1968 (az új gazdasági mechanizmus bevezetése), 1987 (a lakiteleki találkozó), 1990 (szabad országgyűlési és önkormányzati választások), 1991 (a szovjet csapatok kivonása Magyarországról),	27. <u>1956–1989 (a Kádár-rendszer),</u>
		28. 1989–1990 (a rendszerváltoztatás),
26. 1993 (Csehország és Szlovákia szétválása), 1995 (a schengeni egyezmény életbe lépése), 1999 (a NATO bombázza Szerbiát), 2001	1992 (a maastrichti szerződés aláírása), 2004 (tíz új tagállam csatlakozik az EU-hoz, közöttük Magyarország is),	

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

(terrortámadás az Egyesült Államok ellen), 2002 (az euró bevezetése),		
27. 1996 (a magyar honfoglalás millecentenárium), 2000 (a magyar államalapítás millenniuma),	1999 <u>Magyarország belép a NATO-ba</u> , 2004 (Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz),	30. <u>2012 (az Alaptörvény bevezetése)</u> ,
		31. <u>1944–1945 (magyarellenes atrocitások)</u> , 1990 (fekete március),
Topográfia		
	<u>NSZK</u> , <u>NDK</u> , Izrael, <u>Korea</u> , <u>Kuba</u> , Vietnam,	23. Közel-Kelet, <u>Észak- és Dél-(Korea)</u> , Afganisztán,
23. az 1956-os forradalom főbb fővárosi helyszínei	Sztálinváros (Dunaújváros), Recsk, Hortobágy, Kossuth tér és Corvin köz (Budapest), Mosonmagyaróvár,	
24. Helsinki, Prága, Gdańsk, Csernobil,	Temesvár,	26. <u>Szlovákia</u> , <u>Ukrajna</u> ,
25. Százhalombatta, Monor, Lakitelek, Bős-Nagymaros,	Salgótarján,	
26. az EU tagállamai		
27. a határon túli magyarlakta területek: Partium, Muravidék,		30. <u>Brüsszel</u> ,
		31. Csúrog, Jarek, <u>Duna-delta</u> , Marosvásárhely, Székelyföld,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Kaposi József és Száray Miklós Érettségi adattárából² hiányzó fogalmak

Jelmagyarázat:

- Az **aláhúzott fogalmak** az általános iskolában is megjelennek.
- A **sárgával kiemelt** fogalmak többször is előfordulnak a kerettantervben.
- Az Adattárban szereplő más, de a kerettantervi fogalmakkal egyenértékű előfordulási formákat = jellel adtuk meg.

11. ÉVFOLYAM

államosítás: magántulajdonban lévő vagyontárgyak, elsősorban termelőeszközök állami tulajdonba vétele, kártalanítással vagy kisajátítással. Az utóbbi forma főként a kommunista rendszerekre jellemző. Magyarországon először az 1919-es Tanácsköztársaság idején, majd 1945 és 1952 között kerül sor széles körű államosításokra, melyek következtében gyakorlatilag minden gyár és üzem, bank és általuk ellenőrzött cég kártalanítás nélkül került állami kezelésbe. 1989-ben az ún. reprivatizációs program beindításával megkezdődött az állami tulajdon leépítése, mely a rendszerváltoztatást követően előbb tovább folytatódott, majd az ezredforduló környékén megakadt, sőt később jelentős újraállamosítások történtek.

amnesztia: a görög amnésztia („elfelejtés”) szóból eredő közkegyelem; az elítéltek hátralévő büntetésének teljes vagy részleges elengedése, jellemzően ünnepélyes alkalmakkor (pl. uralkodó trónra lépése, fontos évfordulók idején), mely többnyire politikai vétségekért elítéltekre vonatkozik. Ilyen volt az 1963. március 21-én – a Tanácsköztársaság évfordulóján – kihirdetett 4. sz. törvényerejű rendelet, amely az „ellenforradalmi cselekmények” miatt elítéltekre vonatkozott, de az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc vezetőinek is amnesztiát hirdettek a nagyhatalmak, illetve a kiegyezés idején Ferenc József is.

autonómia: a görög autosz („önmaga”) és nomosz („törvény”) elemekből keletkezett szó, mely önállóság, öntörvényűség, önrendelkezési jog jelentéssel bír. Államjogi értelemben egy terület, egy társadalmi csoport vagy etnikai kisebbség joga az állami kereteken belül az önrendelkezés, öngazgatás bizonyos fokára, mely lehet kulturális (hagyományőrzés, egyes kulturális és oktatási kérdések, pl. a magyarországi törvények a kisebbségek jogairól) és politikai (nyelv, oktatás, vallás, közigazgatás területén, pl. Dél-Tirol, Katalónia). Széles körű autonómiát élveztek a horvátok is az 1868-as horvát-magyar kiegyezést követően korlátozott jogkörű országgyűléssel, belső önkormányzattal, nemzeti nyelvhasználattal, sőt képviselőket delegálhattak a magyar törvényhozásba, a magyar kormányba pedig bekerült egy horvát miniszter. Ugyanakkor a magyar országgyűlés elutasította az egyéb nemzetiségek területi autonómia követelését, és a kollektív jogok helyett egyéni szabadságjogok alapján biztosította a nemzetiségi jogokat, például széles körű anyanyelvhasználattal.

berlini fal: 1961 és 1989 között Nyugat-Berlint körülvevő őrtornyokkal, árkokkal, helyenként aknamezőkkel ellátott határépítmény, amelyet az NDK-s hatóságok emeltek állampolgáraik nyugatra történő elvándorlásának a megakadályozására. A hidegháború alatt a kettéosztott Berlin Európa megosztásának és a szocialista rendszer elnyomásának a jelképévé állt, mint a Nyugat és Kelet között húzódó vasfüggöny legismertebb része. Mivel az NDK-s határőrök

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

tűzparancsot kaptak, a további szökési kísérletek miatt a fal számos áldozatot követelt. (A több mint 100 haláleset fele a fal felhúzását követő első öt évben történt.) A fal 1989 őszi megszűnése, majd ledöntése az NDK és a szocialista rendszerek összeomlásának a kezdetét jelentette. Ma már mementóként csak néhány falszakaszt hagytak meg, és az áldozatoknak emlékművet állítottak.

cionizmus: a zsidóság nemzeti mozgalma a palesztinai zsidó állam létrehozása érdekében. A mozgalom neve a jeruzsálemi szent hegy, a Sion, héberül Cion nevéből ered. Megteremtője a pesti születésű Theodor Herzl volt, a XIX. század utolsó évtizedében. Gazdag zsidó emberek (pl. a Rothschildok) támogatásával nemzeti alapot hoztak létre a palesztinai földek megvásárlására, amelyet egy angol külügyminiszteri, az 1917-es ún. Balfour-nyilatkozat lehetővé is tett, bár a két világháború között Nagy-Britannia az araboktól tartva akadályozta a zsidók bevándorlását. A második világháborút túlélő zsidók tömeges bevándorlása és a győztes nagyhatalmak álláspontjának a megváltozása következtében az ENSZ támogatásával 1948-ban megalakult Izrael állam, és ezzel a mozgalom legfőbb célja teljesült.

dualizmus= dualista monarchia.

dzsentri: eredetileg – gentry formában – az angol vállalkozó köznemesség. (A szó a latin gentilis, azaz „gens”-hez tartozó, vagyis „nemes” melléknévre vezethető vissza.) Magyar szóhasználatban az elszegényedő hazai kis- és középnemesi réteg, mely birtokai apadása vagy elvesztése ellenére is makacsul igyekezett fenntartani előkelő életformáját, és politikai, hivatali, katonatiszti vagy egyéb értelmiségi (ügyvéd, tanár, orvos) pályát választva próbált érvényesülni. A dzsentrik jelentősen befolyásolták a kialakuló magyar „úri középosztály” szellemiségét.

Egységes Párt: 1922 és 1944 között eltérő elnevezésekkel (Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt, 1922–1932), Nemzeti Egység Pártja, 1932–1938, Magyar Élet Pártja, 1939–1945), de folyamatosan kormányzó párt Magyarországon. Bethlen István miniszterelnök hozta létre 1922-ben az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Keresztény Nemzeti Egység Pártja és a Nagyatádi-Szabó István vezette Földműves, Kiszgazda és Polgári Párt egyesítésével. Az így létrejött gyűjtőpárt – megnyerve az 1922-es választásokat – a konszolidáció politikai alapjává lett.

ellenforradalom: forradalmi úton hatalomra jutott kormányzat, rendszer megdöntésére irányuló mozgalom a forradalom előtti politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok és az ezeket kifejező jogállapot helyreállítására, az ún. restaurációra. A Magyarországon 1919 augusztusában uralomra jutott ellenforradalmi rendszer az 1918–1919-es forradalmak tagadásaként, a polgári társadalmi rend megvédésére jött létre. A Kádár-rendszer ellenforradalomként határozta meg az 1956-os forradalom és szabadságharcot is.

emancipáció: latin eredetű kifejezés, jelentése felszabadítás, szabadon engedés, egyenjogúsítás, alárendelt helyzetből való felemelkedés. Egyének, közösségek megszabadítása politikai, jogi, szellemi kötöttségektől, biztosítva önrendelkezésüket, egyenjogúságukat, például a XIX. században hazánkban a zsidók, a XX. században a nők, a

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

színes bőrűek), a XXI. században az egyéb kisebbségek (pl. etnikai, nyelvi, vallási, szexuális orientációból fakadó és fogyatékoság miatti csoportok) érdekében.

fehér különítményes megtorlások=fehérterror.

front: világháborúban a szembenálló felek harci tevékenységének fő színterei (pl. mindkét világháborúban nyugati, keleti front), valamint a szovjet Vörös Hadsereg szárazföldi csapatainak alapvető hadműveleti-hadászati seregtestei (pl. Magyarországon az ukrán frontok).

Független Kisgazdapárt: teljes nevén Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt 1930-ban alakult a gazdák, mezőgazdasági alkalmazottak és városi polgárok érdekeinek képviseletére a Bethlen politikáját nem támogató kisgazdából. 1944-ig az egyik legjelentősebb ellenzéki párt volt. 1945-ben hiába szereztek abszolút többséget a novemberi választásokon, koalícióra kényszerültek a baloldali pártokkal. Bár 1948-ig a miniszterelnököt és az államfőt is a kisgazdák adták, szerepük egyre inkább csökkent a szovjet megszállók által támogatott kommunisták sikeres „szalámitaktikája” következtében. 1956-ban az újjászervezett párt képviselői részt vettek a második Nagy Imre-kormányban, majd a rendszerváltoztatást követően az újra megalakuló Kisgazdapárt a kormánykoalíció tagjaként szerepet vállalt a magyar demokrácia és a harmadik magyar köztársaság megteremtésében. A Kisgazdapárt azonban a belharcok következtében fokozatosan szétforgácsolódott, és bár még szerepet vállalt az 1998 és 2002 közötti kormánykoalícióban, azonban azóta nem került Országgyűlésbe, sőt politikai tényezőként is megszűnt létezni.

Függetlenségi Párt: 1874-ben alakult, '48-as alapállását megtartó ellenzéki párt, mely a szélsőbal és a Deák-párt egyesülését ellenző Balközép pártiakból jött létre. 1884-ben egyesültek a Negyvennyolcas Függetlenségi Párttal. 1906 és 1909 között részt vettek az ellenzéki koalíciós kormányban. 1910 után több pártra szakadt.

haláltábor: az 1942. januári berlini Wannsee-i konferencián hozott náci döntés értelmében a „zsidókérdés végleges megoldására” létrehozott, gázkamrákkal felszerelt megsemmisítő táborok. (A terv kidolgozója Heydrich, a deportálások megszervezője Eichmann volt.) A német SS és a rendőrség a háború végéig közel 2 700 000 zsidót végzett ki a haláltáborokban elgázosítás vagy golyó által. A megsemmisítő táborokat (Auschwitz-Birkenau, Belzec, Chełmno, Majdenek, Sobibór, Treblinka) lengyel területen hozták létre, mert itt éltek a legnagyobb számú zsidó közösségek és a német lakosság is nehezebben szerezhetett tudomást a táborok létezéséről. Az SS a háború végén megpróbálta eltüntetni a gázzal végrehajtott kivégzések minden nyomát, és a foglyok különleges csoportjait (a Sonderkommandókat) arra kényszerítették, hogy távolítsák el a holttesteket a gázkamrákból, és égessék el őket. Egyes táborok környékét pedig átalakították vagy álcázták, nehogy kiderüljön, hogy ott több millió embert gyilkoltak meg.

hátszág: az a terület, amelynek lakossága a háborús hadműveletekben nem vesz részt, viszont a harcoló alakulatokat támogatja, termeli a hadi anyagot és katonákat állít ki a frontra. A hátszág és a fegyveres erők tevékenységének színtere közötti határvonal – különösen a második világháborúban – gyakran elmosódott, mert a légitámadások,

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

ellenséges hadmozdulatok a hátszínre is ugyanúgy veszélyeztették, mint a hadműveleti területet.

holodomor: (magyarul éhhalál) az ukrán nép egyik legnagyobb tragédiája 1932–1933-ban, mely része volt a szovjet éhínségnek. (Sok áldozata volt Kazahsztánban, Nyugat-Szibériában és az Észak-Kaukázusban is.) Csak az ukrán áldozatok számát 7 millióra becsülik. Fő okozója nem természeti katasztrófa, hanem a Sztálin vezette szovjet kommunista kormányzat politikája volt, bár abban vita van, hogy kimeríti-e mindez a népirtás fogalmát. A mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása különösen az ukrán búzatermelést érintette, amely korábban az Orosz Birodalom ellátásának több mint felét adta. A beszolgáltatási kötelezettség nem teljesítését a szovjet kormányzat – a köztulajdon ellopása címén – halálbüntetéssel vagy súlyos börtönbüntetésekkel torolta meg, és minden élelmet és gabonát elrekvirálva élelem nélkül hagyta az ukrán lakosság nagy részét.

húsvéti cikk: 1865. április 16-án jelent meg a *Pesti Naplóban* Deák Ferenc írása. A bécsi Botschafter (jelentése nagykövet) című lap egy héttel korábbi cikkére válaszolt, amely a "jogeljátszás" elméletét felelevenítve azzal vádolta a magyarokat, hogy lételemük a szakadárság, és a történelmükön egy teljesen értelmetlen "elkülönző vágy vonul végig". Az aláírás nélkül megjelent választ Deák előző nap mondta tollba Salamon Ferenc újságíróknak az Angol Királynő Szállóban, hogy még a kézírását se ismerhessék fel a szerkesztőségben. Írásában leszögezte, hogy Magyarország mindig ellenállt és ellen is fog állni a beolvasztási törekvéseknek, de valótlanoságnak nevezte azt az állítást, hogy a magyar politikai elit nem akar együttműködni a Habsburg-dinasztiával, és hogy ne volna képes kompromisszumokra. Bizonyosságul engedett a '48-ból (közös minisztériumok, közös anyagi hozzájárulás, közös ügyek), és hivatalosan is új fejezetet nyitott a kiegyezést megelőző tárgyalásokon. Lassú közeledési folyamat kezdődött hosszú országgyűlési vitákkal és titkos bécsi tárgyalásokkal. Az ügymenetet magyar részről – bár az igazi vezéralak Deák volt – az emigrációból hazatért, és kegyelemben részesített Andrássy Gyula gróf vezette.

jaltai konferencia: 1945 februárjában a három szövetséges nagyhatalom vezetői megegyeztek az ENSZ létrehozásáról, megállapodtak Lengyelország hatáiról, valamint nyilatkozatot adtak ki a náci uralom alól felszabadított Európáról, benne Németország megszállási övezetekre osztásáról, a háborús bűnösök megbüntetéséről, a nácizmus megsemmisítéséről. Jaltától azonban egyenes út vezetett a kétpólusú világ háború utáni kialakulásához, bár a szovjetek által megszállt kelet-közép-európai országok demokratikus fejlődését biztosító nyilatkozatot ekkor még Sztálin is aláírta.

kétpólusú világ: a második világháború után kialakult világhatalmi rendszer. A kortársak által használt kifejezés arra a katonai-politikai és ideológiai szembenállásra utal, amely a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között alakult ki. Létrejöttét az okozta, hogy a második világháború után a győztesek közötti ellentétek kiéleződtek (Kelet-Közép-Európa szovjetesítése, a Truman-doktrína, a Marshall-segély moszkvai elutasítása), és elmélyült a kölcsönös gyanakvás a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. (A Vörös Hadsereg jelenléte Európa közepén fenyegetést jelentett a Nyugat számára, míg az amerikai atombomba létezése a szovjeteknek.) Kialakul Európának és a világnak a végzetes kettéosztottsága, melynek jelképévé a Churchill fultoni beszédében a nyugati

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

szabad világot és a Szovjetunió által megszállt Kelet-Közép-Európát elválasztó vasfüggöny vált. A Komintern viszont meghirdette a két tábor elméletét, amely szerint a Moszkva vezette szocialista tábor szemben áll a Washington vezette kapitalista világgal. 1947-re a világ a hidegháború korszakába lépett, mely a két tábor között zajlott a Szovjetunió összeomlásáig.

Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP): a Moszkvából hazatért kommunisták által 1918. november 24-én alapított párt, mely a szociáldemokratákkal egyesülve a Tanácsköztársaság kikiáltója és vezető ereje volt. Az 1920–30-as években illegálisan működött az 1943-as önfeloszlatásig.

Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST): 1949-ben a Marshall-terv ellenében a Szovjetunió vezetésével létrehozott, a szovjet befolyási övezetben 1991-ig működő gazdasági együttműködési szervezet, mely közvetlen árucseré-egyezmények keretében működött. A keleti tömb a gazdasági önellátásra rendezkedett be, a blokkon kívüli gazdasági kapcsolatok teljes leépítésével, ami a piacgazdasági viszonyok kizárását jelentette. A KGST tagországokat jórészt a Szovjetunió látta el energiahordozókkal és nyersanyagokkal, míg az egyes országok a nagyobb mennyiség és a gazdaságosság érdekében különböző termékek előállítására szakosodtak. A biztos piac nem ösztönzött a fejlesztésekre.

közjogi kérdés: azok a jogviszonyok, amelyek az állami életet, az állami szervek működését, s általában a közviszonyokat szabályozzák. Magyarországon a dualizmus idején a közjogi kérdésen a két birodalomfél, valamint az uralkodó és a magyar államszervek viszonyát értették. Nálunk az igazi törésvonalat a magyar politikai eliten belül a kiegyezéshez való viszony jelentette. A mindenkori kormánypárt elfogadta az 1867-es rendezést, mert abban látta a magyarság vezető szerepének megőrzését. A kialakuló ellenzéki pártok viszont elutasították a közös ügyek rendszerét, és a két ország kapcsolatát a perszónalunio szintjére akarták leszállítani. Nemzeti követeléseket is megfogalmaztak (például önálló magyar vámterület, nemzeti bank, magyar vezényleti nyelv a hadseregben), és nemzetietlennek tartották a kormánypártot. Az úgynevezett közjogi kérdés évtizedekig a magyar politikai élet legfőbb témája lett.

Lenin-fiúk: az 1919-es Forradalmi Kormányzótanács 200-400 főből álló politikai-karhatalmi alakulata, különítménye. Parancsnokuk Cserny József, politikai irányítójuk Szamuely Tibor népbiztos volt, tagjai zömmel a volt Katonatanácsokból verbuválódtak és bőrkabátot viseltek. Drasztikus eszközökkel fojtották el a Tanácsköztársaság elleni felkeléseket, és a lázadókkal szemben kíméletlenül alkalmazták a vörösterrort. Közel száz később bizonyított gyilkosság társtettesei voltak. A Tanácsköztársaság bukása után a Lenin-fiúk Magyarországon maradt részét elfogták, és bíróság elé állították. Közülük mintegy 20 főt – köztük Cserny Józsefet – tárgyalás után kivégezték. Szamuely Tibor menekülés közben az osztrák-magyar határon máig tisztázatlan körülmények között halt meg.

Magyar Nemzeti Bank: Az első világháborút lezáró békeszerződések előírták, hogy fel kell számolni a Monarchia közös pénzügyét, az Osztrák–Magyar Bankot. E rendelkezéseknek Magyarország 1921. augusztus 1-jén, a Magyar Királyi Állami Jegyintézet megalapításával tett eleget. Az önálló magyar jegybank, a Magyar Nemzeti Bank részvénytársasági formában 1924-ben kezdte meg munkáját. Első elnöke Popovics Sándor volt. A jegybank teremtette

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

meg az első világháborút követően inflálódott korona stabilizációját a Népszövetség kölcsöneinek segítségével 1925-ben, majd 1927-ben hivatalosan egy új pénz, a pengő lett az ország fizetőeszköze. A Magyar Nemzeti Bank közreműködésével valósult meg 1946. augusztus 1-jén az újabb pénzügyi stabilizációt jelentő fizetőeszköz, a forint kibocsátása is.

magyar népi mozgalom= népi falukutató mozgalom,

Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP): Az 1890 decemberében alapított párt az ipari munkásság érdekeit a polgári demokrácia talaján képviselte (általános választójog követelése, polgári szabadságjogok kiterjesztése, a proletárdiktatúra elutasítása). A párt az 1918. október végi őszirózsás forradalom győzelme után kormányzati szerephez jutott, de 1919. március 21-én egyesült a kommunista párttal. A Tanácsköztársaság bukása után újjáalakult az MSZDP, a kormánypárttal kötött Bethlen–Peyer-megállapodás révén stabilizálta helyét a politikai életben. A párt a második világháború alatt és után ismét balra toldott, és a kommunisták szövetségese lett a kormánykoalícióban belüli Baloldali Blokkban, sőt 1948-ban látszólag egyesült vele, de valójában beleolvadt a kommunista pártba. Az 1956-os forradalom során ideiglenesen újjáéledt, és szerepet vállalt az immár valóban koalíciós Nagy Imre-kormányban. A rendszerváltoztatás során ismét újjászerveződött párt a belharcok következtében elvérzett az első szabad választások alkalmával. Örökségét az MSZMP-ből 1989-ben átalakult Magyar Szocialista Párt igyekezett átvenni.

Molotov–Ribbentrop-paktum: a két diktatórikus berendezkedésű ország külügyminisztere nevével fémjelzett, 1939. augusztus 23-án Moszkvában kötött szovjet-német megnemtámadási szerződés, melynek titkos záradékában Lengyelország, a balti államok, valamint Finnország déli része és Besszarábia sorsáról döntöttek.

népköztársaság: államforma, amely a XX. században kétszer létezett Magyarországon. Először az 1918. évi polgári demokratikus forradalom után volt a Tanácsköztársaság kikiáltásáig, majd 1949 és 1989 között a kommunista uralom alatti Magyar Népköztársaság hivatalos államformája volt. Az államfői hatalmat az Elnöki Tanács gyakorolta, amely törvényerejű rendeleteket is kiadhatott a ritkán összehívott országgyűlés munkáját kiegészítve.

népszavazás vagy referendum: a mai demokráciákban a választópolgárok akaratának érvényesítése, a demokráciának (népuralomnak) közvetlen eszköze és a hatalomgyakorlás általános és „legerősebb” formája, amikor minden választópolgár szavazhat egy-egy fontos vagy kevésbé fontos kérdésről. Lehet országos vagy helyi; ügydöntő (jogilag köti a közhatalmat) és véleménynyilvánító (befolyásolhatja annak végleges döntését). Népszavazást kezdeményezhet kormány, de – megfelelő számú hitelesített aláírás összegyűjtésével – személy, szervezet vagy párt is. A modern demokráciák alkotmányai és szokásjoga nagy változatosságot mutatnak a népszavazás tekintetében. Van, ahol sok népszavazást tartanak, mint például Svájcban, de van, ahol egyszer sem (pl. Egyesült Államok, Németország, Izrael, Japán, India). A legtöbb demokráciában legalább egyszer tartottak már nemzeti szintű népszavazást. Az első magyarországi népszavazás az 1921-es Sopron és környéki népszavazás volt a város és térsége hazánkhoz tartozása kérdésében. 1989 óta hét országos népszavazást tartottak Magyarországon a legkülönbözőbb témákban

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

(1989-ben volt a négyigenes népszavazás az elnökválasztás ideje, a munkahelyi pártszervezetek és a pártvagyon, valamint a munkásörtség feloszlataása kérdésében, 1990-ben a köztársasági elnök közvetlen választását szorgalmazó, 1997-ben a NATO, 2003-ban az EU csatlakozást megerősítő, 2004-ban a kórházprivatizáció elleni és a kettős állampolgárság melletti, 2008-ban a tandíj, vizitdíj és kórházi napidíj, valamint 2016-ban a migráció kérdésében), melyek több mint kétharmada eredményesnek bizonyult.

nyílt és titkos szavazás: a választások lebonyolításának két alapformája. Kezdetben Magyarországon is a nyilvánosan és élőszóban történő szavazás volt a jellemző, melyet az 1874. évi választójogi törvény határozott meg, de később – egészen az 1938. évi választójogi törvényig – többnyire vegyesen alkalmazták a két szavazási formát (a nyíltat vidéken, ahol a szavazók 80%-a volt a két világháború között, a titkosat Budapesten és a törvényhatósági jogú városokban). A titkos és kötelező szavazás 1938-ban vált általánossá, de nem volt egyenlő és általános. Az általános, titkos és egyenlő választójog maradéktalanul csak a rendszerváltoztatást követő választásokon és szavazásokon érvényesülhetett.

osztályharc: Az 1945 utáni marxista történetírásban nagy hangsúlyt kapott az osztályharcos szemléletmód. „Minden eddigi társadalom története – kezdődik a Kommunista Kiáltvány – osztályharcok története.” Eszerint a kizsákmányoláson alapuló osztálytársadalmakban a kibékíthetetlenül ellentétes érdekű osztályok harca folyik a hatalomért, a megtermelt javak elsajátításáért. Valamennyi ilyen társadalomnak az osztályharc a legfőbb hajtóereje, mely a haladást jelentő és biztosító forradalmi események irányába visz. Három fő síkja a gazdasági, a politikai és az ideológiai osztályharc, melyek összefonódnak, illetve kölcsönhatásban vannak egymással.

pengő: 1927 januárjától 1946 augusztusáig fizetőeszköz Magyarországon. Váltópénze a fillér volt. A Horthy-korban igen értékes, az európai pénzpiacra is elismert pénznem egészen a második világháborúig megtartotta értékét, és biztos alapot szolgáltatott az ország talpra állásához. A korabeli sláger szerint – „Havi kétszáz pengő fixszel ma egy ember könnyen viccel...” – havi 200 pengőből jól meg lehetett élni. A pengő a második világháborút követő gazdasági összeomlásból következő hiperinflációban (a legnagyobb bankjegy a 100 millió bilpengős is volt) „múlt ki”.

polgárháború: egy országon belül egymással ellenséges politikai erők fegyveres harca a hatalom megszerzésért, illetve megtartásáért. Ilyen volt az Egyesült Államokban Észak és Dél (1861–1865), Szovjet-Oroszországban a vörösök és fehérek (1919–1921), vagy Spanyolországban a fasiszták (jobboldali nacionalisták) és antifasiszták (baloldali köztársaságiak) (1936–1939) küzdelme, de polgárháborúk voltak a Jugoszlávia területén lezajlott belső háborúk (délszláv, boszniai, koszovói) is 1991 és 1999 között is.

polgári állam: alapvető ismérvei az egyéni szabadságjogok kiterjesztése, a köz- és magánszféra elválasztása, a jogállamiság és a parlamentarizmus, az uralkodó hatalom jogszerű korlátozása, vagyis a hatalommegosztás elvének érvényesítése és a nyilvánosság. A XIX. század utolsó évtizedeire megszilárdultak Európában a nemzeti alapokon szerveződő polgári államok, amit az első világháború utáni békék megerősítettek. A polgári államok

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

működtetése különféle modellek, államformák alapján valósult meg (alkotmányos monarchia, parlamentáris és elnöki köztársaság stb.).

Rongyos Gárda: Prónay Pál és Héjjas Iván első világháborút megjárt hazafias érzelmű tisztekből, katonákból, szegény napszámosokból, valamint a Székely Hadosztály maradványaiból álló fegyveres különítménye, amely 1921-ben Lajtabánság kikiáltásával akadályozta Burgenland átadását Ausztriának, sőt egy részének (Sopron és környéke) átadását tevékenységük révén népszavazás kikényszerítésével meg is hiúsította.

SS (Schutzstaffel), magyarul Védőosztag: a német nácik 1922-től – a müncheni sörpuccs kudarcra miatt rövid megszakítással – működő, hivatalosan 1925-ben alapított, de fontos szerepet csak 1934-től játszó fegyveres testülete, amely a „hosszú kések éjszakán” az SA vezetőinek likvidálását követően Heinrich Himmler vezetésével a párt vezető katonai csapata lett. A fekete pártegyenruhás tagok Hitlerre esküdtek fel. Az SS a második világháborúban az egyik leghírhedtebb és legkegyetlenebb katonai alakulatként működött, s ezért a háború után hivatalosan is bünszervezetté nyilvánították a győztesek. Parancsnokai ellen nemzetközi hajtóvadászat indult, sokukat elítélték.

Szabadelvű Párt: kormánypárt 1875 és 1905 között, mely a kiegyezés talaján álló Deák-párt és az ellenzékiiséget feladó, Tisza Kálmán vezette Balközép Párt egyesülésével alakult.

személyi kultusz: tévedhetetlennek mondott vezérek felmagasztalása kötelező ünneplésükkel. A Szovjetunió Kommunista Pártjának 1956-os XX. kongresszusán Hruscsov első titkár titkos beszédében a sztálinizmus jellemzésére és leleplezésére használt fogalom. Diktatórikus rendszerekben gyakori (vezérkultusz: fasizmus, nácizmus, francóizmus), de a legkirívóbban a kommunista vezetők – például hazánkban Rákosi Mátyás, Romániában Ceaușescu, Kínában Mao Ce-tung, Kubában Fidel Castro – körül alakult ki. Észak-Koreában máig jellemző a Kim Ir Szen alapította dinasztia uralmon lévő tagjaira. A személyi kultusz fő jellemzője a kikényszerített jellege, amely élesen elkülöníthető a személyekhez, sztárokhoz fűződő önkéntes rajongástól (például politikusok: Atatürk, Che Guevara; popzenészek: John Lennon, Elvis Presley, Michael Jackson; és más hírességek: II. János Pál, Diana), különösen a mai „celebek” kultuszától.

Szent István-i állameszme Teleki Pál szerint „két hagyománynak, a lélek két tartalmának, a magyarnak és a kereszténynek az egységesítése.” Egybeforrasztása egy földön, a Duna-medencében a Keletről hozott magyar hagyományoknak és a Nyugatról származó keresztény gondolatnak. Az államnemzet és a népi nemzet történelmi folytonosságának a megfogalmazásáról van itt szó, mely a Duna-medencének magyar karaktert adva békés revíziós célok szolgálatába lett állítva az 1930-as évek végén.

szövetségesek = antifasiszta koalíció.

szuperhatalom olyan állam, amely gazdasági, katonai és diplomáciai képességével az egész világon tudja vagy próbálja érdekeinek érvényesítését, és képes a világeseményekre is meghatározó vagy jelentős hatást gyakorolni. Bár a második világháború idején a szövetségesekkel (antifasiszta koalíció) együtt Nagy-Britanniára is alkalmazták, de a

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

hidegháború korában az Egyesült Államok és a Szovjetunió maradt a két szuperhatalom. Csak ők tudták békében is előteremteni a hadseregfejlesztéshez szükséges óriási összegeket. A két szuperhatalom közötti katonai egyensúly ugyanakkor segített abban, hogy az emberiség elkerülje a harmadik világháborút. A Szovjetunió 1980-as évekre bekövetkezett gazdasági kimerülését, majd 1991-es felbomlását követően az Egyesült Államokat minősítik az egyetlen szuperhatalomnak, Oroszországot Nagy-Britanniával és néhány más országgal (Kína, Németország, Franciaország, Japán) a nagyhatalmak között tartják nyilván.

tengelyhatalmak: a második világháborúban egyik hadviselő tábor neve, mely az 1936-ban létesített német-olasz szerződésből ered (Berlin–Róma-tengely). Ehhez 1937-ben csatlakozott Japán, majd háborús céljaik összehangolására 1940-ben háromhatalmi egyezményt kötöttek. A három hatalom közös célja a katonai hódításon alapuló területi terjeszkedéssel történő birodalomépítés, valamint a szovjet kommunizmus elleni harc volt. (Az antikomintern paktumot 1936-ban Németország és Japán kötötte, melyhez 1937-ben csatlakozott Olaszország, majd 1941-ben több más állam, köztük Magyarország is.) Később a tengelyhatalmakhoz csatlakoztak más országok is: Magyarország, Románia, Szlovákia 1940-ben, Bulgária, Horvátország 1941-ben. Finnország ugyan „társhadviselő” félként belépett a szovjetellenes háborúba, de a háromhatalmi szerződést nem írta alá.

tervgazdaság = tervgazdálkodás.

totális állam = totális diktatúra.

urbanizáció: a latin *urbs*, azaz város szóból származó kifejezés, melyen az emberi települések kialakulását (és fejlődését), sűrűsödését és növekedését értjük. Ez a folyamat napjainkban egyre gyorsabban és nagyobb mértékben zajlik. A kifejezés két különböző – egymással kapcsolatban álló – összetevőt takar. A *városodás* egy mennyiségi változás, mely a városként deklarált települések lakossága számának, kiterjedésének a növekedését jelenti abszolút mértékben, illetve a vidéki népességhez vagy a nem városi településekhez viszonyítva. A *városiasodás* a települések belső minőségi változása, infrastrukturális ellátottság (pl. úthálózat, csatornázottság), életmód, szerveződés, gazdasági tevékenységek vagy viselkedésmód kialakulása és/vagy megerősödése tekintetében.

Vörös Hadsereg: 1. Szovjet-Oroszország, majd 1922-től a Szovjetunió fegyveres erőinek elnevezése 1918 és 1946 között. (Ezt követően Szovjet Hadsereg.) Kezdetben, a polgárháború idején forradalmi milícia volt. A második világháború idején szárazföldi haderőből, légierőből és hadiflottából állt, létszáma 1944–1945-ben elérte a 20 millió főt. 2. A Magyarországi Tanácsköztársaság hadserege, az első hazai „munkás-paraszt” hadsereg. Stromfeld Aurél vezetésével rövid ideig eredményes volt az északi hadjárata a Felvidékről benyomuló cseh csapatok ellen.

„vörös térkép” (franciául *carte rouge*, ejtsd kárt rúzs): A nemzetközileg elismert földrajztudós, Teleki Pál és munkatársai (pl. Nopcsa Ferenc) által 1918 ősztől készített térkép, melyet az Apponyi Albert vezette magyar békedelegáció az 1919. januári párizsi béketárgyaláson mutatott be a győztes nagyhatalmak képviselőinek érvei alátámasztására.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

A fő cél az volt, hogy bizonyítsák a Kárpát-medence gazdasági egységét, tájegységeinek elválaszthatatlan összetartozását, valamint bemutassák az aktuális nemzetiségi viszonyokat. A térképet ez utóbbi tette híressé. „Névadója” a magyar nemzetiséget ábrázoló vörös szín lett. Hitelességét növelte, hogy négyzetmilliméterenként 100 lakost jelezve minden nemzetiség reális arányban került ábrázolásra, valamint fehér színnel a lakatlan területeket is jelezte. A győztes hatalmak vezetői megnézték ugyan a térképet, de annak nem volt hatása a béketárgyalásokra.

12. ÉVFOLYAM

adósságspirál: az adósságot halmozó piaci szereplő (állam, vállalkozás vagy lakosság) csak úgy képes adósságait csökkenteni, ha azokhoz újabb hiteleket vesz fel. Az újabb és újabb felvett hitelek jellemzően egyre rosszabb feltételekkel bírnak, hiszen a piaci szereplőt a hitelező egyre inkább megbízhatatlannak és fizetéseképtelennek tartja. Nem kismértékben járult hozzá a szocializmus hazai bukásához a Kádár-rendszer eladósodásának az erősen eltúlzott mértéke. A tervgazdálkodás és a nehézipar „bűvkörében” élő szocialista országok képtelenek voltak az 1970-es évek olajválságát követően a gazdasági szerkezetváltásra, ráadásul mindez technológiai elmaradottsággal is párosult. A nehézségeket külföldi, nyugati hitelekkel próbálták megoldani, de idővel mindenhol súlyos adósságspirál alakult ki, vagyis azért kellett kölcsönt felvenni, hogy törleszteni tudják a kamatokat. Ebben Magyarország „élenjáró” volt, nálunk halmozódott fel a legnagyobb államadósság. A fokozódó gazdasági lemaradás az összes szocialista országban az életszínvonal romlását hozta magával, és ez a kommunista rendszerrel szembeni általános elégedetlenséghez vezetett.

Alkotmánybíróság: kiemelkedően fontos szerepet tölt be a jogvédelem élén, az Alaptörvény őre. Feladata a jogszabályok alkotmányosságának vizsgálata, az alkotmányos rend és az Alkotmányban biztosított alapjogok védelme. A „rendes” (polgári és büntető) bíróságoktól is függetlenül működik, döntései kötelező érvényűek, azokat nem lehet felülbírálni. A magyar Alkotmánybíróság a rendszerváltoztatás alkotmányos reformjaként más országok – elsősorban Németország – alkotmánybíróságai mintájára jött létre. Tagjai az országgyűlési képviselők kétharmados többségével megválasztott kiemelkedő felkészültségű jogászok lehetnek. A 15 alkotmánybíró 12 évre választják. Az Alkotmánybírósághoz fordulhat a köztársasági elnök, a kormány, a képviselők egynegyede vagy az alapvető jogok biztosa bármely esetben, illetve valamennyi állampolgár, ha alkotmányellenes jogszabály alkalmazása miatt érte jogsérelem. Hivatalos székhelye 2012. január 1-jéig Esztergom volt, jelenleg Budapest. Első elnöke, Sólyom László később köztársasági elnök is lett.

aranycsapat: minden idők legjobb magyar labdarúgó-válogatottjának – mely egyben a Rákosi-rendszer propaganda-eszköze is volt – díszítő jelzője. Ez a csapat 1950 és 1956 között játszott együtt, ez alatt négy évig veretlen maradt, olimpiai bajnoki címet és Európa Kupát nyert, kétszer fölényesen legyőzte az angol válogatottat (a londoni 6:3-at máig az „évszázad mérkőzése”-ként emlegetik), és nagy csalódást keltő ezüstérmét szerzett a svájci labdarúgó világbajnokságon. Az 1956-os forradalmat követően a csapat szétszóródott, meghatározó egyéniségei (Puskás, Kocsis, Czibor) külföldön maradtak, vagy eltiltásra kerültek (Grosics).

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Beneš-dekrétum → Eduard Beneš.

diszkrimináció hátrányos megkülönböztetés, az egyenlő bánásmód elvével ellentétes eljárás. 1. *Negatív jelentése* ösztönös vagy tudatos kirekesztő, megalázó cselekedet (pl. a zsidók társadalmi kirekesztése a második világháború előtt és alatt, a faji elkülönítés politikája, apartheid politika a háború után, cigánysággal kapcsolatos ellenérzések Magyarországon). Lehet politikai, etnikai, nemi, nyelvi, vallási, szexuális orientációból fakadó és fogyatékoság miatti diszkriminálás. Indítéka lehet a fölérendeltség (uralom, elsődlegesség, dominancia) megszerzése vagy megtartása az embercsoporton belül vagy csoportok között. 2. Ugyanakkor *pozitív*, hátrányt csökkentő *jelentése* is van, ami csoportokra, személyekre vonatkozó jogi, adminisztratív vagy egyéb segítséget jelent, többletjogok nyújtását hátrányos helyzet kiküszöbölése céljából (pl. nők, társadalmi kisebbségek helyzetének a javítására, iskolákba, munkahelyekre meghatározott arányban kötelező kisebbségeket vagy nőket felvenni a szegregáció kiküszöbölése céljából). Indítéka a domináns egyének vagy csoportok együttérzése, megértése, illetve a másik fél követelése vagy tiltakozása a gazdasági és társadalmi igazságtalanság ellen. Szándéka a szolidaritás, az embercsoportok közötti gazdasági vagy társadalmi igazságtalanság enyhítése, vagyis az esélyegyenlőség megteremtésére. Ugyanakkor mindezt a többséghez tartozók hátrányos megkülönböztetésnek érzékelhetik, sőt ronthatja a kisebbségek önértékelését és a többség általi megítélését is.

euró: az Európai Unió (EU) hivatalos pénzneme. Az új közös pénzről 1995-ben született megállapodás. 1999-ben előbb elszámolási pénzként vezették be, majd 2002-től lett hivatalos fizetőeszköz. 2014 óta mintegy 20 EU-s országban csaknem 350 millió ember használja, néhány EU-n kívüli állam is. Az EU közös gazdasági és monetáris politikájának az eszköze. Vezető pénzintézménye a frankfurti székhelyű Európai Központi Bank. Bevezetése óta az euró a második legjelentősebb tartalékvaluta, valamint a második legnagyobb forgalmat lebonyolító pénznem az amerikai dollár mögött, emellett világon a legnagyobb összértékben jelen levő valuta. Hazánk nem tagja az euróövezetnek, és céldátuma sincs a csatlakozásra, bár a 2000-es években még volt ilyen.

Európai Unió= európai integráció.

falurombolás: a román kommunista diktátor, Nicolae Ceaușescu 1988-ban bejelentetett településfejlesztési tervének köznyelvi megnevezése. Ceaușescu a falvak helyett „agráripari centrumokat” kívánt létrehozni. Az elgondolás a romániai nemzetiségi kérdés „megoldását” is segítette volna, amennyiben a jellemzően magyar falvak lakosságát a környező városok lakótelepeire szándékozták áttelepíteni. Az 1989. évi romániai forradalom Ceaușescu rendszerével együtt a falurombolási programot is elsöpörte. Emiatt ténylegesen csak néhány települést pusztítottak el, ezek közül a legismertebb Bözödújfalú. Az erdélyi falurombolás ellen szervezett 1988. évi budapesti felvonulás a legnagyobb létszámú tömegtüntetések közé tartozott, amit – addig nem jellemző módon – a kommunista hatalom is tolerált.

Fidesz (Fiatal Demokraták Szövetsége): a rendszerváltoztató pártok egyike. Alapítóinak magva az ELTE jogi kara Bibó István Szakkollégiumának diákjaiból került ki. Előbb 1988

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

tavaszaán a KISZ ellensúlyát képező ifjúsági szervezetet kívántak ezen a néven létrehozni, majd 1988 őszén a Kádár-rendszer demokratikus ellenzékének tagjaiként liberális párttá szerveződtek. Ekkor már más főiskolákról, egyetemekről érkezők is csatlakoztak hozzájuk. A párt képviselői az első szabadon választott országgyűlési választásokon bejutottak az Országgyűlésbe, melynek azóta is folyamatosan tagjai. 1993-ban Orbán Viktor vezetésével konzervatív fordulat történt a pártban, és megkezdődött a néppárttá szerveződés is, eltörölték a párttagság feltételeként szabott addigi 35 éves felső korhatárt. A liberálisok – Fodor Gábor vezetésével – kiváltak a pártból, és a szabad demokratákhoz csatlakoztak. A Fidesz 1998-ban vezető pártként koalíciós kormányt alakíthatott (első Orbán-kormány). 2002–2010 között ellenzékben voltak, azóta a kereszténydemokratákkal pártszövetségben további három alkalommal (2010-ben, 2014-ben és 2018-ban – második, harmadik és negyedik Orbán-kormány) kétharmados többséggel alakíthattak kormányt.

forint: (lat. florenus, ol. fiorino, ném. florin vagy gulden) a történelem során több országban is használt pénznem. Eredetileg a firenzei liliomos aranyforint mintájára verték I. (Anjou) Károly uralkodása idején Magyarországon. Hazánkban 1325-től 1900-ig folyamatos, de változó értékű pénznem. Aranyforintról, pengő(forintról), váltóforintról egyaránt beszélhetünk a különböző korokban, melyek aranyból és ezüsből is készülhettek. A mai magyar pénznem, a forint (HUF) 1946. augusztus 1-je óta hazánk hivatalos fizetőeszköze, mely azonban az ezredfordulóig nem volt konvertibilis, vagyis nem lehetett szabadon más – főleg nyugati – valutákra átváltani. Váltópénze a fillér volt, melyet azonban 1999-ben megszüntettek, sőt 2008-ban az egy-, két- és ötforintos érméket is kivonták a forgalomból. 2001. június 16-a óta a forint konvertibilis európai valuta, értéke azonban folyamatosan romlik, az euróhoz, a dollárhoz és más nyugati valutákhoz (pl. svájci frank) képest is.

gulyáskommunizmus vagy gulyásszocializmus: a Magyarországon az 1960–1970-es években végbement életmódváltozás kifejezője, melynek értelme, hogy az országot más szocialista berendezkedésű országokhoz képest viszonylagos jólét jellemezte. Egyenletesen emelkedett az életszínvonal, általánossá vált egy sor közszükségleti cikk (pl. mosógép, rádió, televízió), és egyre gyarapodott az autótulajdonosok száma. A javuló élelmiszerellátás szinte természetesnek számított. Mindezt a második gazdaságban végzett plusz munka következtében létrejött folyamatos reáljövedelem-növekedés tette lehetővé, amit a nemzeti jövedelem növekedése biztosított. Ezt a korszakot nevezik még frizsiderszocializmusnak is, ami eredetileg ugyan a sztálinista magyar kommunisták által használt, a „kispolgári szerzésvágyat” elítélő kifejezés, de az 1970-es évek társadalmát már úgy jellemezte, hogy nem az élelmiszer, hanem a tartós fogyasztási cikkek (pl. hűtőszekrény, azaz fridsider) tömeges vásárlása vált lehetővé, sőt jellemzővé.

III/III. ügyosztály: a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség a Magyar Népköztársaság állambiztonsági szolgálatának, politikai rendőrségének a belső reakció elhárítással foglalkozó része volt 1962 és 1990 között, mely az állampárt közvetlen irányításával igyekezett minden belső ellenzéki tevékenységet ellenőrzése alatt tartani, illetve lehetőség szerint felszámolni. Ellenőrizték az egyházakat, az ifjúságot, a politikai ellenzékot, a kulturális és sportéletet egyaránt. A csoportfőnökség hivatásos állománya története folyamán 500-600 fő körül mozgott, ami kelet-európai összehasonlításban nagyon alacsony létszám volt. Ugyanakkor számos ügynök segítette munkájukat, akik önként vagy kényszer hatására lettek

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

besúgóvá. Ügynökké azok váltak, akiket a politikai rendőrség zsarolni tudott valamivel, akik fenyegetés hatására, esetleg szakmai előrelépés reményében, vagy egyszerűen csak a rendszer iránti elkötelezettségből, illetve a titkosszolgálati munka „romantikus” vonzásának engedve jelentkeztek. Feladataik közé tartozott az információk gyűjtése és továbbadása tartótisztjeiknek, valamint azok utasítására dezinformációkkal, pletykákkal befolyásolták környezetüket, bomlasztották a szerveződő ellenzéki köröket, lejáratták egyes tagjait (gyakran anélkül, hogy az egyes ügynökök maguk átlátták volna, hogy mire is megy ki az a játszma, amelyben felhasználják őket). Több közéleti személyiségről derült ki a rendszerváltoztatás óta ügynökmúltja. Medgyessy Péterről 2002-ben kormányfővé válását követően derült ki, hogy szigorúan titkos tartótiszt volt az ügyosztályon, aki ügynököket foglalkoztatott, és ez a lelepleződés csaknem a miniszterelnökségébe került.

„**három T**” (tiltott, túrt, támogatott): a kommunista kultúrpolitika jellemző „terméke”, amely hazánkban Aczél György vezető kultúrpolitikus nevéhez fűződik. Ez a Szovjetuniótól örökölt tiltott és támogatott változat „túrt”-tel kiegészített, kifinomultabb változata. A két szélső kategória között sokan „ingáztak”, főleg a hatalom kénye-kedve szerint, de innen nehéz volt a támogatott körbe kerülni. A támogatott művészek számos lehetőséget kaptak bel- és külföldön egyaránt, míg a tiltottakat teljes „szilenciumra” kötelezték, ezért ezt kevesen vállalták. A három kategória a kádári diktatúra végéig megmaradt, bár – különösen a végére – erősen „felpuhult”.

háztáji (gazdaság): a kelet-európai szocialista mezőgazdaság jellegzetes és fontos intézménye. Magyarországon az 1960-as évektől a mezőgazdasági termelészövetkezeti tagok kiegészítő gazdasága. Célja a szövetkezeti tagok és családtagjaik háztartási szükségleteinek kielégítése, jövedelmük fokozása, valamint a népgazdaság igényeinek kielégítése bizonyos, különösen munkai igényes termékekből (pl. állati termékek, zöldség és gyümölcs). A háztáji gazdaság magában foglalta a negyed-fél hektár háztáji földet gazdasági épületekkel, munkaeszközökkel, kigépeket és a háztáji állatállományt. A sajátos jogállás szerint az a munka, amelyet a szövetkezeti tag a háztájiban végzett, a szövetkezettel kötött megállapodás alapján a közös gazdaságban végzett munkának számított. Magyarországon 1970-ben több mint 2400 termelészövetkezethez közel 900 000 háztáji gazdaság tartozott. 1975-ben a háztáji gazdaságokból származott a mezőgazdasági össztermék értékének több mint a hatoda. A termelészövetkezetek felbomlásával a háztáji gazdaságok megszűntek.

hiánygazdaság: a tervgazdasággal társuló jelenség, mely szerint mindig kevesebb áru van, mint amennyit a fizetőképes kereslet szeretne. A szocializmusban a hétköznapok egyik „alapélménye” a hiány volt. Bizonyos áruk, szolgáltatások nem mindig és mindenkinek voltak elérhetőek. A csak karácsonykor kapható banán és narancs közismert jelenség volt a Kádár-korban, de klasszikus példa az is, hogy a hentesnél nem lehetett pacalt kapni, sőt a Rákosi-időszakban gyakran húst sem. Egy autó – ráadásul zömmel szocialista – beszerzése is több éves várakozással járt, és akkor sem volt biztos, hogy az autóforgalmazással foglalkozó Merkúr-telepen azt a színt, sőt márkát lehetett kapni, amire évekkorábban a vásárlók befizettek.

iszlamizmus: politikai ideológia, és mint eszmetörténeti áramlat a XX. század eleje óta nyomom követhető. Radikális változatai jelentősen befolyásolják a nyugati iszlám képét. Nem

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

azonos az iszlámmal és koronként változik. Fő jellemzője, hogy hangsúlyozza az iszlám jog (saríá) érvényesítésének szükségességét a társadalom minden szegmensében, a pán-islám egységet, és ellenzi más, különösen a nyugati katonai, gazdasági, politikai, társadalmi vagy kulturális hatások befolyását a muszlim világban.

jóléti állam az esélyegyenlőség, a méltányos vagyon- és jövedelemelosztás, illetve az alapvető életszükségleteket önerőből biztosítani képtelen személyek segítésére vonatkozó szociális felelősségvállalás eszméi alapján védi és támogatja a polgárok gazdasági és társadalmi boldogulását, a szociális védőháló fenntartása és a közvetlen anyagi segélyek (pl. munkanélküli segély) nyújtása mellett finanszírozza az egészségügyi ellátást és az oktatást, biztosítja a közellátást (pl. közlekedés, kereskedelem) és a nyugdíjat. Nem feltétlenül azonos a fejlett gazdasággal, illetve magas életszínvonalal, bár a XX. század közepére a fejlett Nyugat-Európában alakult ki. Inkább egy olyan államot jelöl, amelyik felelősséget vállal polgárai jólétének egy meghatározott szintjéért, azaz szociális biztonsáágért.

kárpótlás: A politikai rendszerváltások idején törvényszerűen merül fel a múltbeli sérelmek kiigazítására, illetve a sérelmek következményeinek enyhítésére vonatkozó társadalmi igény. A kárpótlás a privatizáció külön fejezete. Magyarországon 1990-ben országgyűlési határozat fogalmazta meg a személyi sérelmekkel összefüggő és a vagyoni kárpótlást (pl. a pártállam idején és azt megelőző háborús időszakban elvett föld, ingatlan, üzem, üzlet esetén), melyet aztán törvények rendeztek. Ezek értelmében az 1939 májusától az 1990. évi rendszerváltásig a magyar állampolgárokat, valamint a kárt elszenvedett külföldi állampolgárokat a tulajdonukban az állam által igazságtalanul okozott károkért kárpótlás illette meg. Kárpótlásban részesültek a fenti időszakban politikai okokból életüktől megfosztottak családtagjai és szabadságuktól jogtalanul megfosztottak százezrei is. A kárpótlás hangsúlyozottan csak részleges volt, mivel a súlyos gazdasági helyzetben lévő országban nem volt elegendő forrás teljes körű kárpótlásra. A kárpótoltak kárpótlási jegyeket kaptak, amelyekkel részt vehettek az állami vagyontárgyak, részvények, üzletrészek megvásárlásában, termőföldtulajdont szerezhettek, illetve bizonyos feltételek esetén visszavásárolhatták lakásaikat, jegyeiket szerény életjáradékra válthatták, vagy bemutatóra szóló értékpapírként eladhatták azokat.

KDNP (Kereszténydemokrata Néppárt): 1944-ben alapították, 1945-ben kettészakadt, elhagyták a keresztény jelzőt és 1947-ben Demokrata Néppárt néven a legerősebb ellenzéki párt lett, 1949-ben kommunista nyomásra feloszlatták. (Neves vezetői voltak: Barankovics István és Slachta Margit.) A párt újjászervezésére 1989 áprilisában került sor az eredeti névvel. A KDNP 1990 és 1994 között tagja volt a rendszerváltó kormánykoalíciónak, majd ezt követően a belső pártharcok miatt 2006-ig képviselői nem jutottak be az országgyűlésbe. Ekkor pártszövetségre léptek a Fidesszel, 2010 óta pedig a kisebbik kormányerőként részt vesznek az ország irányításában.

kettős állampolgárság: Ha ugyanazt a személyt egy időben legalább két (vagy több) állam egyaránt saját állampolgárának tekinti, kettős (vagy többes) állampolgárságról beszélünk. Ezt két módon, születési jogon vagy honosítással (állampolgárság megszerzésével) lehet szerezni. A 2011 óta érvényes magyarországi rendelkezések értelmében kérelmére kedvezményesen – magyarországi lakhely, megélhetés igazolása, állampolgársági vizsga

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

nélkül – honosítható az a nem magyar állampolgár, aki igazolni vagy valószínűsíteni tudja magyarországi származását. Ez része a 2010 óta hatalmon lévő kormány nemzetegyesítő programjának. Ennek nyomán egy évtized alatt több mint 1 millió 100 ezer határon túli honfitársunk lett magyar állampolgár is, anélkül, hogy szülőföldjét, lakóhelyét elhagyta volna. Sajnos, a környező országok kormányai nem voltak túlzottan együttműködőek, sőt egyesek – különböző okokból, de – egyenesen ellenségesen viselkedtek a kettős állampolgárság felvételének lehetőségét illetően. (pl. Ausztria és Szlovákia törvényei nem engedik, Ukrajna pedig nem tolerálja a kettős állampolgárságot.) Pedig a globalizáció és a növekvő vándorlási lehetőségek (migráció) következtében Európa-szerte is nő a kettős, sőt többes állampolgárok száma.

Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ): 1957 és 1989 között a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) ifjúsági szervezete volt.

konceptiós perek (kirakat- vagy látványpercek) a diktatúrákra jellemző olyan jogellenes, törvénysértő (általában politikai) büntetőeljárások, ahol előre kigondolt hamis, koholt vádak, bizonyítékok, kikényszerített vallomások alapján hoztak zömmel előre elkészített ítéletet. 1945 után az ún. szocialista tábor országaiban – az 1930-as évek szovjet konceptiós pereinek mintájára – mindenütt alkalmazták. Magyarországon így szorították ki a kommunisták a közéletből az ellenzéki pártok, majd a koalíciós partnerek vezető politikusait, végül a saját soraik között is így „tisztogattak”, de így igyekeztek megbélyegezni egyházakat is. Ilyen jelentősebb per volt nálunk a Magyar Közösség pere, a Rajk- és a Mindszenty-per, Csehszlovákiában Esterházy János pere, Márton Áron pere Romániában, valamint az 1956-os forradalom után Nagy Imre és vádlott-társainak pere.

közvetett és közvetlen demokrácia= demokrácia.

kulák: a parasztság felső rétegét jelentő jómódú gazdák. Orosz eredetű pejoratív név, jelentése üzér, kereskedő, ill. nagygazda. Főként a volgai, uráli, szibériai és Don vidéki kormányzóságokban voltak nagy számban. Jellemzően bérmunkásokat is alkalmaztak, ezért kizsákmányolónak minősítették őket. Az erőszakos kollektivizálás idején (1929–1932) erőszakos kitelepítésekkel, sőt jelentős részük fizikai megsemmisítésével felszámolták ezt a réteget. Magyarországon 1948 után a 25 holdnál nagyobb földterülettel rendelkezőket minősítettek kuláknak. Osztályellenségként kezelték őket, akikre földjüktől megfosztás, hamis vádak alapján börtönbüntetés, illetve internálás várt. A rendszerváltoztatást követően rehabilitálták és részlegesen kártalanították őket. Az erkölcsi elégtétel része, hogy a magyar Országgyűlés 2012-ben Péter-Pál napját (június 29.), amely az aratás kezdetét is jelzi, a kuláküldözés emléknapjává tette.

Magyar Dolgozók Pártja (MDP): a „munkásegység jegyében” a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) egyesüléséből 1948 júniusában jött létre. A fúzió gyakorlatilag a szociáldemokrácia felszámolását, a kommunista program megvalósulását jelentette, ténylegesen megteremtve az egypártrendszer és a proletárdiktatúrát. A párt a forradalom idején és következtében 1956. október végén szűnt meg, és alakult át Magyar Szocialista Munkáspárttá (MSZMP). Az MDP első titkára Rákosi Mátyás, majd Gerő Ernő volt.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

Magyar Kommunista Párt (MKP): 1944 őszén a Szovjetunióból hazatért kommunisták az egykori, 1943-ban feloszlott illegális Kommunisták Magyarországi Pártját szervezték újjá ezen a néven. 1945 és 1948 között a koalíció tagjaként kormánypárt volt, mely szovjet támogatással szavazóbázisánál lényegesen nagyobb befolyásra tett szert a politikai életben. Az 1947-es „kékcédulás” választásokon már a legerősebb párt, mely 1948-ban Magyar Dolgozók Pártja néven egyesült a szociáldemokratákkal.

Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP): bár 1956. október 31-én, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) feloszlata nyomán a forradalom alatt jött létre Kádár János vezetésével, tényleges működésére csak a forradalom eltiprását követően került sor, a szovjet szuronyok árnyékában. Az MSZMP 1989-ig a hatalom kizárólagos birtokosa volt, 1989 májusáig Kádár János első titkár, majd főtitkár, végül 1988-tól már hatalom nélküli elnök vezetésével (a főtitkár Grósz Károly lett). A párt 1989 októberében feloszlatta magát, és a „munkás” szót elhagyva Magyar Szocialista Párt (MSZP) néven a nyugati szocialista/szociáldemokrata pártok vonalának követőjeként újjáalakult. A tagság kisebb része decemberben Thürmer Gyula vezetésével felújította az MSZMP működését, de a párt – az MSZP-vel ellentétben – egyetlen szabad választáson sem jutott be az Országgyűlésbe, és fokozatosan teljesen eljelentéktelenedett.

málenkij robot: magyarosított orosz kifejezés („malenykaja rabota”), amely „kis munkát” jelent. Ezzel a fedő kifejezéssel csalták látszólag rövid kényszermunkára (pl. romeltakarítás, konyhai munka) a megszállók a magyar lakosságot, hogy aztán zömük hosszú évekre szovjet munkatáborokba kerüljön. Közel 200 ezer polgári személyről van szó, akik a GUPVI (magyar jelentése: Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság) táboraiba kerültek, ahol embertelen körülmények között ingyen munkaerőként dolgoztatták őket. Valójában a „malenykaja rabota” kifejezést a magyar nyelvi leleményesség asszociálta a hajdani jobbágyi ingyenmunkával. Tehát a „málenkij robot” kifejezés igazi hungarikumnak számít. Több emlékműve is van hazánkban. Legismertebb a Magyar Nemzeti Múzeum Málenkij robot emlékműve a ferencvárosi vasútállomáson, ahonnan a vonatok egy része vitte a Szovjetunió valamelyik munkatáborába a „kis munkára” csaltakat.

maszek: egyéni vállalkozó, kisiparos, kiskereskedő, mely kifejezés a magánszektor szóösszetétel első szótagjainak összevonásával keletkezett, és az 1968-as új gazdasági mechanizmus után honosodott meg. Kellér Dezsőnek, a korszak népszerű humoristájának a játékos szóalkotása. „Maszekoltak” – azaz a magánszektorban tevékenykedtek – a kisiparosok, a vendéglátóipar bérlős kisvállalkozói (pl. a „gebinesek”) és a háztáji gazdaságok paraszti gazdái. A Kádár-korszakban láthatóan létező magánszektor mellett volt egy informális magángazdaság is, amelyben sokan nyújtottak szolgáltatásokat iparendély nélkül is – autószereléstartól a lakásfelújítási munkáig – munkaidő után vagy hétvégén (gyakran az állami vállalatok eszközeivel, sőt az állami munkahelyeken is, amit fusizásnak is neveztek). A lakossági fogyasztás hatoda származott a második gazdaságból, és a családok háromnegyedének volt jövedelme a hivatalos vagy nem hivatalos magángazdasági tevékenységből.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

MDF (Magyar Demokrata Fórum) a népi írók nemzeti ellenzéki mozgalmaként indult az 1987. szeptemberi lakiteleki találkozóval. Az MDF-et 1989 júniusában nyilvánították párttá. Antall József vezetésével nemzeti konzervatív erőként győzött az 1990-es első szabad országgyűlési választásokon, és a kormánykoalíció vezető ereje lett. 1994-től a párt ellenzékbe szorult, majd kettészakadt. Bár 1998-tól részt vett az első Orbán-kormányban, de 2002-t követően eltávolodott a Fidesztől, és ellenzéki erőként működött. A párt 2010-től ezen a néven megszűnt. Egyes csoportjai (pl. az alapító lakiteleki Lezsák Sándor vezette Nemzeti Fórum) már 2004-ben csatlakoztak a Fideszhez.

MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége, helyesen Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége): ifjúsági szervezet volt 1956-ban, bár előzményei az 1945 és 1948 közötti időszakra nyúlnak vissza. Jelentősége az volt, hogy megtörte a kommunista ifjúsági szövetség, a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége, 1950–1956) egyeduralmát, és kulcsszerepet töltött be a forradalom követeléseinek kidolgozásában, a forradalom és szabadságharc hangulati előkészítésében és elindulásában. A követeléseket először Szegeden, a MEFESZ 1956. október 20-ai nagygyűlésén fogalmazták meg, majd ehhez csatlakozott október 22-én – több vidéki egyetemmel együtt – a Műegyetem nagygyűlésén a budapesti egyetemi hallgatóság.

migráció: személyek kisebb-nagyobb csoportjának országhatárokat átlépő vagy egy államon belüli mozgása. Népeségmozgás, amely magában foglalja a menekültek, lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek, jobb élet után vágyó gazdasági migránsok és egyéb célból – többek között családegyesítés céljából –, útra kelt személyek mozgását. A migrációnak két típusa lehetséges: az *emigráció*, amikor a népesség elvándorol egy országból (pl. kivándorlás a XIX-XX. század fordulóján Magyarországról, XIX-XX. századi emigrációk az 1848–1849-es szabadságharcot, a Tanácsköztársaságot, a második világháborút és az 1956-os forradalmat követően), valamint az *immigráció*, amikor a népesség betelepül egy vagy több adott országba (pl. a XVIII. századi betelepítések és bevándorlás Magyarországra). A mozgás lehet állandó vagy ideiglenes, attól függően, hogy a visszatérés lehetősége adott-e. A migráció a népvándorlások korától többé-kevésbé állandó jellemzője az emberiség történetének. Legutóbb a második világháborút követően voltak ilyen jelentős népeségmozgások Európán belül. 2015 óta viszont az Ázsiából és Afrikából történő népeségbeáramlás jelentős, ezt nevezzük modern kori migrációnak. A jelenség politikai viták keresztjében áll, de az EU által jellemzően támogatott.

mobilitás: a társadalmi rétegek közötti mozgás. Olyan szociológiai-történelmi kategória, mely azt jelöli, hogy egy személy vagy csoport társadalmi helyzete megváltozik. Ez történhet egy adott társadalmi rétegen belül, de jelenthet másik társadalmi rétegbe kerülést is. A szociológia és a társadalomtörténet különösen ez utóbbit vizsgálja. Hazánkban a második világháborút követő szocialista időszakban volt jelentős a társadalmi mobilitás.

Molotov-koktél: benzinnel vagy más gyúlékony folyadékkal töltött üvegpalack, melynek szájába rongyot csavartak, és azt meggyújtva a kézigránához hasonlóan dobták, ritkábban csúzlival lőtték a páncélos célpontokra. Az 1956-os forradalom utcai harcainak tipikus harckocsi-megsemmisítő eszköze. A fegyvert először a finn katonák használták az 1939–

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

1940-es téli háborúban a szovjet harckocsik ellen, melyet Molotov, a finnekről becsmérlően nyilatkozó szovjet külügyminiszter „üdvözlésére” szántak.

MSZP (Magyar Szocialista Párt): a kádárista állampárt, az MSZMP utolsó, XIV. kongresszusán 1989 októberében feloszlatta önmagát, és egyben reformkommunista erői vezetésével (pl. Pozsgay Imre, Horn Gyula) döntött a demokratikus párttá alakulásról. Örökölte az MSZMP vagyonát és hatalmi pozícióit, de a polgári demokráciát elfogadó modern szociáldemokrata pártként határozta meg önmagát. Bár az MSZP az első szabad választásokon alig 10% szavazatot kapott, az 1994-es választásokon nagyarányú győzelmet aratott (abszolút többséget szerzett), és meghatározó ereje lett a koalíciós kormánynak. Még két ízben, 2002-ben és 2006-ban győzött a választásokon, és lett kormányzó erő az SZDSZ-szel. A Fidesz mellett a másik olyan politikai párt, amely 1990 óta folyamatosan tagja az Országgyűlésnek.

multikulturalizmus: kultúrák, népcsoportok, etnikai és vallási kisebbségek egymás mellett élését jelenti, tartja értéknek, ahol nem létezik szociális asszimiláció vagy faji szegregáció, sőt a kulturális, etnikai és vallási kisebbségek kiemelt adminisztratív támogatását, gyakran pozitív diszkriminációját támogatja. A multikulturalizmus Észak-Amerikában az indiánok és az afroamerikaiak, Ausztráliában pedig az őslakosok leszármazottainak, Nyugat-Európában viszont az afrikai és ázsiai bevándorlók támogatását jelenti. Negatív tünete a jelenségnek az ún. párhuzamos társadalmak kialakulása, mely ellene hat a multikulturalizmust jellemző integrációnak.

munkanélküliség: a kapitalizmus olyan jelensége, melyben adott személyek, adott időpontban képesek és akarnak dolgozni, de nem találnak munkát a munkaerőpiacon. A munkanélküliség mind az állástalan személy, mind pedig az egész gazdaság és a társadalom szempontjából súlyos probléma, ami ellen küzdeni kell piaci és állami eszközökkel egyaránt. A kapitalista világ gazdasági válságai (pl. 1929–1933-as, 2008-as, vagy az 1970-es évek olajárrobbanásai) jellemzően munkanélküliséggel párosulnak, de gazdasági szerkezetváltások is, melyek munkanélküliséget teremtenek (pl. a rendszerváltoztatás alatti és utáni Magyarországon).

munkásőrség: civil önkéntesekből álló félkatonai jellegű fegyveres testület, amely 1957-ben az MSZMP katonai milíciájaként alakult és működött mindvégig. Tagjait önkéntes jelentkezés alapján 18 éven felüli férfiakból és nőkből a pártszervezetek javaslatára vehették fel, de pártonkívüliek is jelentkezhetek. Bár a testület a Minisztertanácsnak alárendelten működött, de főként a párt hatalmának védelmét szolgáló feladatokat látott el, például rendfenntartóként ott voltak a tagjai minden párt- és állami ünnepségen. A szervezetet 1989-ben még az utolsó pártállami, a Németh-kormány kezdeményezésére feloszlatták. Ezt a négyigenes népszavazás csak megerősítette.

nemzeti kerekasztal (NKA): a pártállami rendszerből a többpárti demokráciába való békés átmenet feltételeit kidolgozó tanácskozó fórum, melyet 1989 nyarán hozott létre az ellenzéki pártokból és szervezetekből álló Ellenzéki Kerekasztal (EKA), az állampárt (az MSZMP) és az ún. harmadik oldal (társadalmi szervezetek, pl. Magyar Nők Országos Tanácsa, Münnich Ferenc Társaság, Szakszervezetek Országos Tanácsa). A kerekasztalnál született

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

megállapodásokat az Országgyűlés törvénybe iktatta. Ezek az alkotmány gyökeres módosítását jelentették, melyekre az ún. sarkalatos törvények épültek. A köztársasági elnök megválasztásának módjáról nem sikerült megegyezni, mert az SZDSZ és a Fidesz különvéleményt fogalmazott meg. Ennek a következménye lett a négyigenes népszavazás.

népességrobbanás: A Föld népessége a közelmúltig exponenciálisan növekedett, a XX. században a népesség – a háborúk ellenére is – robbanásszerűen nőtt. Míg 1900-ban 1,5 milliárd ember lakta bolygónkat, napjainkban már 7 milliárdan élnek a Földön, és a lélekszám 2025-re várhatóan eléri a 8 milliárd főt. A jelenlegi tendenciák alapján azonban a növekedés mértéke visszaesett. Az igazi problémát az okozza, hogy a növekedés aránytalan. A fejlett gazdaságú államokban a születések száma csökken, így Európa népessége is, Észak-Amerikáé és Ausztráliáé csak a bevándorlás hatására nő lassan. A Föld legszegényebb térségeiben, Afrikában és Ázsiában ugyanakkor rohamosan növekszik a népesség, melynek mozgása (migrációja) ma a fejletlen területekről a magasabb életszínvonalat biztosító régiók (Amerikai Egyesült Államok, Európa) irányába történik.

párhuzamos társadalom: a modern kori migráció negatív jelenségeként szokták emlegetni. Azt jelenti, hogy az adott országtól erősen eltérő kultúrából érkező (legtöbbször arab vagy muszlim háttérű) embercsoportot nem képes a befogadó ország integrálni, sőt az érintett csoportok gyakran szándékosan kizárják magukat az adott társadalomból.

pesti srácok: az 1956-os forradalom mellett fegyvert fogó budapesti felkelők között nagy számban harcoló tizenéves fiúk (és lányok) közismert együttes elnevezése. (A korabeli szlengből származó szó, a 'srác' fiút jelent.) A pesti srácok alakja a forradalom egyik közkezdvelt jelképévé vált. A fegyveres pesti srác emlékműve a Corvin közben található.

piacgazdaság= szociális piacgazdaság.

prágai tavasz: 1968 januárjától augusztus végéig tartó csehszlovákiai reformkísérlet volt az „emberarcú szocializmus” megteremtésére, a politikai, társadalmi és gazdasági élet, a párt és az állam demokratizálására. (Pl. a cenzúra eltörlése, a nem kommunista erők bevonása a közéletbe, a merev tervgazdálkodás felszámolása.) A Varsói Szerződés csapatai (szovjet vezetéssel NDK-s, lengyel, magyar és bolgár katonai egységek) vonultak be országba, majd a szovjet politikai beavatkozás a belső keményvonalas kommunista elittel végleg elfojtotta a kísérletet.

privatizáció: az állami vállalatok vagyonának kül- vagy belföldi magánbefektetők számára történő eladása (átadása). Alapvető eltérés van a piacgazdasági rendszerben működő országok privatizációja és a volt szocialista országok privatizációja között. Magyarországon a rendszerváltoztatás előtt, és annak első időszakában a joghézagokat kihasználó spontán privatizáció volt jelentős. A központilag vezérelt privatizációt az Állami Vagyonügynökség és utódszervezetei bonyolították le.

rendszerváltoztatás → rendszerváltás. (Boronkai–Kaposi–Katona–Száray: Történelem 12. 123. old.)

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

sarkalatos törvények: a nemzeti kerekasztal tárgyalásokon született megállapodások törvényekbe iktatása 1989 októberében az alkotmány módosításáról, az Alkotmánybíróságról, a politikai pártok működéséről, az országgyűlési képviselők választásáról, a büntető törvénykönyv módosításáról.

schengeni egyezmény: a belső határőrizet megszüntetését (a határok „légiesítését”) és a külső határok közös ellenőrzését jelenti az Európai Unión belül. Az eredeti megállapodást még csak az Európai Gazdasági Közösség (EGK) öt tagja írta alá 1985-ben, az Unióban 1995-ben lépett életbe és 1997 óta része az Európai Uniósnak. Magyarország 2007-ben csatlakozott a szerződéshez. Az egyezménynek 26 aláírója van, de nem minden uniós ország a tagja (ilyen Bulgária, Horvátország, Ciprus, Írország, Románia), és vannak nem EU-beli tagjai is (Izland, Norvégia, Svájc, Liechtenstein). Az egyezmény alkalmazását időlegesen fel is lehet függeszteni, ha a közrendet vagy a belső biztonságot súlyos veszély fenyegeti (pl. terrorveszély, járvány).

sortűzek az 1956-os forradalom azon eseményei, amikor felfegyverzett reguláris alakulat vagy félreguláris csoportosulás tüzet adt le a határozott céllal csoportosuló fegyvertelen civil tömegre, illetve fegyvertelen civil csoportokkal együtt lévő fegyvertelen egyenruhásokra. A meghatározás egyik sarkalatos eleme, hogy míg az egyik oldalon a hatalom fegyveres ereje áll, addig a másik oldal fegyvertelen. (Ahol a hatalom fegyvereseivel szemben fegyveres felkelők léptek fel, *tűzharcról* beszélünk.) A másik meghatározó elem, hogy a tömeg fellépése meghatározott cél érdekében történik. Ez a cél nemzeti-politikai követelések érvényesítése. (A nem meghatározott céllal gyülekező – pl. utcán közlekedő, élelmiszerért sorban álló) – emberekre leadott tűz több emberen elkövetett emberölés büntette vagy annak kísérlete, illetve – amennyiben a nemzetközi büntetőjogi szabályokban leírtaknak megfelel – *emberiség elleni büntett*.) A forradalom alatt a Budapesten a Rádiónál, a Kossuth téren, a Honvédelmi Minisztériumnál és a Köztársaság téren, illetve vidéken Debrecenben, Győrött, Mosonmagyaróváron, Miskolcon, Berzencén, Tiszakécskén voltak a leghírhedtebbek, de számos egyéb helyen is voltak sortűzek. A forradalom és szabadságharc leverése után decemberben és januárban jellemzőek a védtelen, fegyvertelen tüntető lakosság ellen irányuló megtorló sortűzek a kádári kommunista hatalom és a megszálló szovjet csapatok részéről: Budapesten (Marx, ma Nyugati tér), Salgótarjánban, Miskolcon, Tinnyén, Egerben és Csepelen.

szalámitaktika: a Magyar Kommunista Párt gyors hatalomra kerülése érdekében az 1945-ös, majd az 1947-es magyarországi választás után a többi párttal szemben alkalmazott magatartásának, politikai módszerének köznyelvi elnevezése. Az eljárás lényege az ellenfelek kis lépésekben történő megosztása, meggyengítése és részenkénti megsemmisítése. Újabb és újabb, számára veszélyes csoportokat választott le az MKP a rivális pártokról, valósággal fölszeletelve azokat. A polgári pártokba beépített kommunista bomlasztók révén baloldali csoportot hoztak létre, mely a jobboldaliak (reakciók, klerikálisok, konzervatívok stb.) elleni harc ürügyén azoktól rendszeresen '*elhatárolódott*', ellenfelei csoportos kizárásával a pártokat fölmorzsolta. A kifejezést Rákosi Mátyás használta először. Szélesebb értelemben ezt a taktikát alkalmazta a szovjet megszállási zónában tevékenykedő többi kommunista párt is egyeduralkodóvá kiépítéséhez.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

SZDSZ (Szabad Demokraták Szövetsége): a Kádár-rendszer demokratikus ellenzékének tagjai hozták létre 1988 novemberében liberális pártként a május óta mozgalomként tevékenykedő Szabad Kezdeményezések Hálózatából. Országos ismertséget az 1989. novemberi négyigényes népszavazáson szerzett a párt, melyen sikerült megakadályoznia, hogy a köztársasági elnököt közvetlenül válasszák. Az 1990-es választásokon a legerősebb ellenzéki párt, majd 1994-ben a szocialistákkal koalícióban kormánypárt lett. Ezzel a balratolódással azonban a rendszerváltoztatás egyik meghatározó ereje kispárti létbe szorult. Ez a koalíció megismétlődött 2002-ben és 2006-an is, de a párt népszerűsége egyre csökkent. 2008-ban kilépett a párt a kormánykoalícióból, a 2010-es választásokon pedig már nem szerzett mandátumot, és rövidesen meg is szűnt.

szegregáció (latin *segrego* = elkülönít, elválaszt, eltávolít, elvon) szociológiai fogalma a társadalom különböző csoportjainak (pl. fehérek és feketék, különböző etnikumok, szegények és gazdagok, férfiak és nők) elkülönülését jelenti. A pedagógiai fogalom, a szegregált nevelés lényege, hogy különböző származású, szociális háttérű, vallású, anyanyelvű diákokat elkülönítve oktatnak. A megoldás az iskolai és minden más (pl. a munkahelyi) szegregáció megtörése és integrálással a kisebbséghez tartozók egyéni esélyeinek növelése lehet.

Szolidaritás: a kommunista hatalomtól független lengyel szakszervezeti szövetség, amelyet 1980 augusztusában a munkásjogok védelmére alapítottak Lech Wałęsa vezetésével a Gdański Lenin Hajógyárban. A 10 milliós tömegmozgalom sztrájkjai és tüntetései révén előbb kiharcolta a kommunista kormányzat formális elismerését, amely – szovjet nyomásra – a „hadiállapot” bevezetésével 1981 végétől 1988-ig törvényen kívül helyezte a szakszervezeti mozgalmat, vezetőit internálták. 1989 nyarán a szabad választásokat követően a Szolidaritás részvételével megalakult a keleti tömb első nem kommunista többségű kormánya, és 1990 és 2005 között Lech Wałęsa lett az immár szabad Lengyel Köztársaság elnöke. 2005-ben a lengyel parlament augusztus 31-ét, a szakszervezet megalakulásának a napját, hivatalos állami ünneppé, a "szolidaritás és a szabadság" napjává nyilvánította.

szövetkezet: különböző gazdasági célok érdekében létrehozott önkéntes társulás, a tagok közös üzletkezelése mellett. Egy meghatározott üzletrész befizetésével, beadásával lehet valaki tag, amelyet kilépéskor visszkap. A tagok a haszonból részesednek. Működési területek szerint lehet fogyasztási, beszerzési, hitel-, termelő-, lakásépítő, értékesítési és biztosítási jellegű. Az első szövetkezetet angol takácsok alapították 1844-ben, hazánkban a XIX. század végétől terjedt el. Legfontosabb a Károlyi Sándor vezetésével alapított agrár jellegű termelő-, értékesítő és fogyasztási Hangya Szövetkezet volt, mely 1948-ig működött. Az 1945-ös földosztást követően nagy számban jöttek létre termelőszövetkezetek, melyek az erőszakos téveszesítéssel 1948-tól általánossá váltak. A szocialista állam erősen korlátozta, torzította ezeknek a szovjet típusú termelőszövetkezeteknek a tevékenységét, amelyekben a tagokat teljesen megfosztották a tulajdonuktól.

tanácsrendszer, tanácsok: a szovjetek mintájára létrehozott helyi hatalmi szervek a szocialista országokban. Formailag néphatalmi szervek, a valóságban azonban a kommunista párt akaratának közvetítői, végrehajtói voltak. Először a Tanácsköztársaság

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

idején vezették be, majd az 1949-es alkotmány alapján 1950-ben állították fel a megyei, városi és járási tanácsokat. Ezek testületként működtek, vezetőjük a tanácselnök volt. Az 1990. októberi önkormányzati választásokat követően váltotta fel a tanácsokat az önkormányzati rendszer.

termelőszövetkezet a szövetkezetek egyik típusa, amelyet a szovjet kolhozok mintájára vezettek be a szocialista országokban, jellemzően erőszakos kollektivizálással, amely a szocialista átszervezés fő gazdasági formája volt. Az alap a szövetkezeti tagok közös tulajdona volt, de a Kádár-rendszerben lehetett a tagoknak háztáji gazdasága is. A termelőszövetkezetek jövedelméből a szövetkezeti tagok az elvégzett munka arányában részesedtek, amelyet jellemzően ún. munkaegységek szerint határoztak meg, és évente a zárszámadó közgyűlésen tettek közzé, fizettek ki.

terrorizmus: az erőszak alkalmazása vagy az azzal való fenyegetés, mely félelemkeltése révén meghatározott politikai, ideológiai vagy vallási célokat szándékozik kikényszeríteni. A háborúkkal ellentétben itt az erőszak közvetlen áldozatai, kárvallottai legfeljebb csak szimbolikus kapcsolatban állnak az akció valódi céljával, kiválasztásuk másodlagos jelentőségű, legtöbbször véletlenszerű. Bár a terrorizmus ősidők óta kíséri az emberiséget, de a terrorizmus modern formájának kialakulásában fontos szerepe van a tömegmédiának, mely nemzetközi méretekben képes az embereket az erőszak sokkoló jeleneteinek részeseivé tenni, azok hatását felfokozni. Beszélhetünk egyéni (pl. anarchisták a XIX. század végén), állami (pl. a líbiai titkosszolgálat által szervezett 1988-as repülőgépprojekt, a Lockerbie-i merénylet) és illegális szervezetekhez fűződő terrorizmusról. Utóbbinak van egy még múlt századi politikai vonulata (pl. az NSZK-beli Vörös Hadsereg Frakció, az olasz Vörös Brigádok, a francia Action directe, a palesztin Fatah, a perui Fényes Ösvény), de a legjellemzőbbé az előző évtizedekben az etnikai, vallási szeparatista fogantatású terrorizmus lett. Globalizált korunkban legveszélyesebb az iszlamista, dzsihadista terror, melynek meghatározó szervezetei vannak (pl. az Al-Káida, mely a 2001. szeptember 11-ei amerikai terrormerénylet-sorozatot szervezte és hajtotta végre, vagy utóbb az ún. Iszlám Állam).

többpártrendszer: a politikai pártok működését szabadon biztosító demokratikus kormányzati rendszer. Ennek feltétele, hogy a választásokon legtöbb szavazatot szerzett párt egyedül, vagy koalíciós partnerével/partnereivel alakít kormányt, míg a többi párt ellenzéki szerepet tölt be. Kivételesen kisebbségi kormány is létrejöhet (pl. 2009–2010-ben Magyarországon), melyhez a kormányzó erőknél külső támogatásra van szükségük. A magyarországi többpártrendszer a kommunista egypártrendszer csődjét követően példátlanul gyorsan jött létre és stabilizálódott, lényegileg 1988 őszétől 1990 őszéig. Azóta lényegi változásokon ment keresztül, és egyre jobban polarizálódott.

új gazdasági mechanizmus a szocialista Magyarország gazdasági irányításának és tervezésének átfogó reformja, amelyet hároméves előkészület után 1968. január 1-jén vezettek be. Lényegi eleme, hogy a piacgazdaság elemeit kívánta a gazdasági vérkeringésbe beépíteni. Ennek nyomán csökkent a központi tervezés szerepe és nőtt a vállalati önállóság, vezetőit és dolgozóit érdekeltté tették a gazdaság sikerében, a termelőszövetkezetek nagyobb szerepet hagytak a háztáji gazdaságoknak és az egyéni

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

kezdemenyvezéseknek (pl. melléküzemágakat indíthattak). A hatóságilag rögzített árak mellett egyes termékek árai a piaci keresletnek megfelelően alakulhattak, és szabadabb vállalati bérgazdálkodást vezettek be. Bár a reform – különösen a mezőgazdaságban – sikeresnek bizonyult, gazdasági fellendülést hozott, mégis vissza kellett fogni a prágai tavasz következményei miatt, amely bebizonyította, hogy a szocializmus megreformálhatatlan.

úttörő (oroszul: pionyer) egy – Magyarországon szovjet mintára szociáldemokrata-kommunista befolyás alatt szerveződött, mára demokratikusan és közhasznúan működő – gyermekmozgalom tagja. 1946-ban bontott zászlót a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) vezetése alatt működő Magyar Úttörők Szövetsége, amely szervezet az 1989-es rendszerváltoztatásig volt – lényegében kötelezően – az általános iskolák 2–8. osztályos tanulóinak ideológiai és szabadidős nevelésének, tevékenységének szervezete, a DISZ, majd 1957-től a KISZ „előszobája” volt. Az alsó tagozatosok kisdobosok voltak, jelképük a kék nyakkendő volt. A felsősök voltak az úttörők, akik iskolánként (a kisdobosokkal együtt) – többnyire valamilyen történelmi személyről, kommunista mozgalmi emberről elnevezett – úttörőcsapatot (azon belül rajokat és őrsöket) alkottak tanár- és diákvezetőkkel. Az úttörőknek vörös nyakkendő volt a viseletük, a megszólítás a pajtás volt. Az úttörőmozgalom fő feladata az volt, hogy az általános iskolás gyerekeket a korábbi cserkészmozgalomhoz hasonlóan, játékos formában, táborozós-csónakázós-énekelgetős csapatépítő foglalkozásokon nevelje a párt iránti szeretetre és hűségre, a proletár nemzetköziségre. Híres táboraik voltak Csillebércen és Zánkán, a mai budai gyermekvasút is úttörővasútként létesült 1948-ban.

visegrádi együttműködés (visegrádi országok, visegrádi négyek, V4): az Európai Unión belül négy közép-európai tagállam, Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia regionális szervezete, melynek célja ezen országok gazdasági, diplomáciai és politikai érdekeinek közös képviselése, esetleges lépéseinek összehangolása. 1991-ben jött létre a névadó magyar városban a lengyel és csehszlovák elnök, valamint a magyar miniszterelnök részvételével. (A Visegrádi nyilatkozat aláírója Lech Wałęsa lengyel, Václav Havel csehszlovák államfő és Antall József magyar miniszterelnök volt.) A találkozó és helyszínének az apropóját a visegrádi királyi palotában 1335-ben rendezett királytalálkozó adta, melyen I. (Anjou) Károly magyar, III. Kázmér lengyel és I. (Luxemburgi) János cseh király vett részt.

Segédanyagok a 2020-as történelem kerettantervek bevezetéséhez II.

Adatok (lexikák) a 2012-es és a módosított, 2020-as tantervekben
(7–8. és 11–12. évfolyam)

ABSTRACT

Resources for the introduction of the 2020 history framework curricula II.

Data (terms) in the modified 2012 and 2020 curricula (grades 7-8 and 11-12)

From September 2020, the modified curricula will be introduced by grade in ascending order. For a period of three years, two curricula will be used simultaneously, until the full adoption in the 2023/2024 school year of the modified version in both primary and secondary schools. To make things easier during this transitional period, we have prepared resources which list the data (terms) of the 2012 and the 2020 curricula side by side: interpretive and content key concepts, including names of historical figures, chronological and topographical data, ordered by school year, historical period, and thematic area. We have also created a section in the middle that contains the requirements common to the two framework curricula. In our second publication, we have assembled the relevant requirements for grades 7-8 in primary school and grades 11-12 in secondary school. At the end of the teaching resource, we also list the definitions of concepts that are missing from the history matriculation exam list for grades 11-12.

JEGYZETEK

1 Szerkesztőségünknek ugyan komoly aggodalmai vannak a NAT 2020 készítésének és bevezetésének körülményeivel, és ebből adódóan a Kerettantervek tartalmával, az iskolai alkalmazás eredményességével, de szükségességét látjuk a szaktanári munka támogatását annak bevezetéséhez. Vö. Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata elnöksége: *Állásfoglalás a Nemzeti alaptanterv módosításáról* (2020. febr. 14.) <https://tanaritagozat.tortenelmitarsulat.hu/hir/46/%C3%81ll%C3%A1sfoglal%C3%A1s+a+Nemzeti+Alaptanterv+%C5%91l> (Letöltés: 2020. nov. 22.)

2KAPOSI József – SZÁRAY Miklós (2009): *Érettségi adattár 9–12. évfolyam*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest. (Kiadói kód: NT-81530)